

HET
NATIONALE
BALLET

FRIDA

NATIONALE OPERA & BALLET

FRIDA

INHOUD | CONTENT

- 5 **Voorwoord**
 - 7 **Credits**
 - 10 **Frida – het verhaal**
 - 13 **'Frida was zoveel meer dan haar pijn en ongeluk'**
Interview met Annabelle Lopez Ochoa
 - 19 **'Ik ben gelukkig zolang ik kan schilderen'**
Het leven van Frida Kahlo
 - 27 **'Het denken in mogelijkheden in plaats van in onmogelijkheden... dat is Frida'**
Interview met Dieuweke van Reij
 - 35 **'Ik heb voldoende meegemaakt om te voelen wat gevoeld moet worden'**
Maia Makhateli over haar rol als Frida
 - 39 **'Hoe beeld je een schilderij uit?'**
Floor Eimers over *De gebroken zuil*, een van Frida Kahlo's zelfportretten
 - 43 **Het was Kahlo die Frida creëerde**
Over Frida's kunst
 - 50 **'Het surrealisme in Frida's werk is een zeer dankbaar gegeven'**
Interview met componist Peter Salem
 - 55 **Biografieën artistieke team**
 - 61 **Biografieën solisten**
 - 68 **Tableau Het Nationale Ballet**
 - 74 **Het Balletorkest**
 - 77 **Het Nationale Ballet en artistiek directeur Ted Brandsen**
 - 78 **Directie en artistieke staf Het Nationale Ballet**
- ENGLISH**
- 82 **Synopsis**
 - 86 **Colofon**

Scan the QR code to read
all content in English

GERAAKT EN GEÏNSPIREERD DOOR FRIDA

Een eclatant succes! Dat was *Frida* toen we dit ballet van Annabelle Lopez Ochoa begin 2020 – kort voor de mondiale coronapandemie – uitbrachten, en dat was de productie ook toen we haar afgelopen zomer in The Music Center in Los Angeles presenteerden. Mensen kwamen verkleed als Frida Kahlo of als een van haar creaties naar de voorstelling; er was zelfs iemand met een gewei, naar Kahlo's schilderij *Het gewonde hert*. Het laat zien dat de Mexicaanse Kahlo – een van de meest intrigerende en flamboyante kunstenaars van de twintigste eeuw – nog altijd wereldwijd tot de verbeelding spreekt. Naast de staande ovaties waren in Los Angeles ook heel veel toeschouwers tot tranen toe geroerd. Mensen werden geraakt én geïnspireerd door het in dans tot leven gebrachte verhaal van Kahlo, die ondanks alle narigheid en fysieke ellende die ze heeft doorstaan toch een eigenzinnig en wild leven leidde en haar pijn wist om te zetten in volstrekt autonome kunst.

Dat Annabelle Lopez Ochoa al eerder, in 2016, een korter werk aan Kahlo's bijzondere levensverhaal wijdde, is geen toeval. Annabelle is niet alleen een geweldige verhalenverteller, ze laat in haar werk ook een grote fascinatie zien voor sterke vrouwen, zoals, naast Kahlo, bijvoorbeeld ook Coco Chanel en Evita Perón. Toen ik Annabelles *Broken Wings* in Londen zag – haar eerdere Kahlo-choreografie voor English National Ballet – werd ik gegrepen door de theatrale manier waarop ze invulling aan de leefwereld van Kahlo had gegeven, en ik dacht meteen: wow, wat een geweldig onderwerp en wat een fantastisch dansmateriaal om op basis hiervan een avondvullende productie te creëren. Nu, acht jaar later, kan ik alleen maar zeggen: wat ben ik ongelooflijk blij dat Annabelle die uitdaging is aangegaan.

Voor onze dansers is het, ook nu weer, heerlijk werken met Annabelle. Ze heeft een heel eigen danstaal en is altijd scherp, alert en gefocust, maar tegelijkertijd blijft ze een ware Latina – half Colombiaans, half Vlaams – waardoor er ook altijd ruimte is voor speelsheid en plezier. In deze nieuwe serie voorstellingen zullen naast Maia Makhateli twee solisten in de rol van Frida debuten, Riho Sakamoto en Anna Tsygankova, en de solisten die de rol van Diego Rivera voor hun rekening nemen – Timothy van Poucke, Semyon Velichko en Giorgi Potskhishvili – zijn zelfs alle drie nieuw in deze rol. Voor wie de productie in 2020 al zag: Annabelle heeft inmiddels kleine en grotere veranderingen doorgevoerd, zoals ze dat ook al deed voor de voorstellingenserie in Los Angeles. En ook dát is typisch voor haar: ze blijft sleutelen aan haar producties, en houdt daarmee haar werk levend en actueel.

Ik wens u een prachtige voorstelling toe!

Ted Brandsen
Directeur Het Nationale Ballet

Salome Leverashvili – *Frida* (2020)

FRIDA

Concept, libretto en choreografie

Annabelle Lopez Ochoa
Dramaturgie en libretto
 Nancy Meckler

Muziek

Peter Salem - *Frida* (2020)

Muziek op band

La Llorona; *Noches de Ahuatepec*, gecomponeerd door Chavela Vargas; *Adoro*, gecomponeerd door Armando Manzanero; *Que te vaya bonito*, gecomponeerd door José Alfredo Jiménez Sandoval
 Uitvoering: Chavela Vargas

Decor- en kostuumontwerp

Dieuweke van Reij

Lichtontwerp

Michael Mazzola

Assistent van de choreograaf

Luis Torres

Balletmeesters

Michele Jimenez, Larissa Lezhnina, Judy Maelor Thomas, Jozef Varga

Muzikale begeleiding

Het Balletorkest

Dirigent

Matthew Rowe, vanaf 16 februari Johannes Witt

Met medewerking van

Leerlingen en studenten van de Nationale Balletacademie (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten)

Instudering en begeleiding leerlingen

Nationale Balletacademie
 Marion Vijn

Wereldpremière

6 februari 2020, Het Nationale Ballet, Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

Vervaardiging decor, kostuums, rekvisieten, kap en grime; toneeltechniek, belichting en geluid

De Techniek Nationale Opera & Ballet

Productieleider

Joshua de Kuyper

Voorstellingsleiders

Kees Prince
 Pieter Heebink

Productievoorbereider

Gerko Min

Eerste toneelmeester

Jeroen Jaspers

Licht-supervisor

Wijnand van der Horst

Eerste belichter

Angela Leuthold

Volgspotters

Panos Mitsopoulos, Carola Robert, Marleen van Veen, Anton Shirkin

Coördinator volgspotters

Ariane Kamminga

Geluidstechnici

Raymond Roggekamp
 Jannes Noorman

Voorman rekvisieten

Remko Holleboom

Vervaardiging kostuums

Atelier Martine Douma, Amanda Barrow Costumes, Fred van Gestel, Das Gewand, Esther Datema, Sarah van der Heuvel, Atelier Këx, Ute & Rainer Schoppe, Esther Scholten, Michel Diederich, Astrid Kuru, Linda Molenaar, Isha Steward, Lisa Kaimer, Fatiha Lhajoui

Assistent kostuumproductie

Eddie Grundy

Eerste kleder

Andrei Brejs

Eerste grimeur

Barbel Scheidt

Orkestinspecteur

David Eijlander

Inleidingen

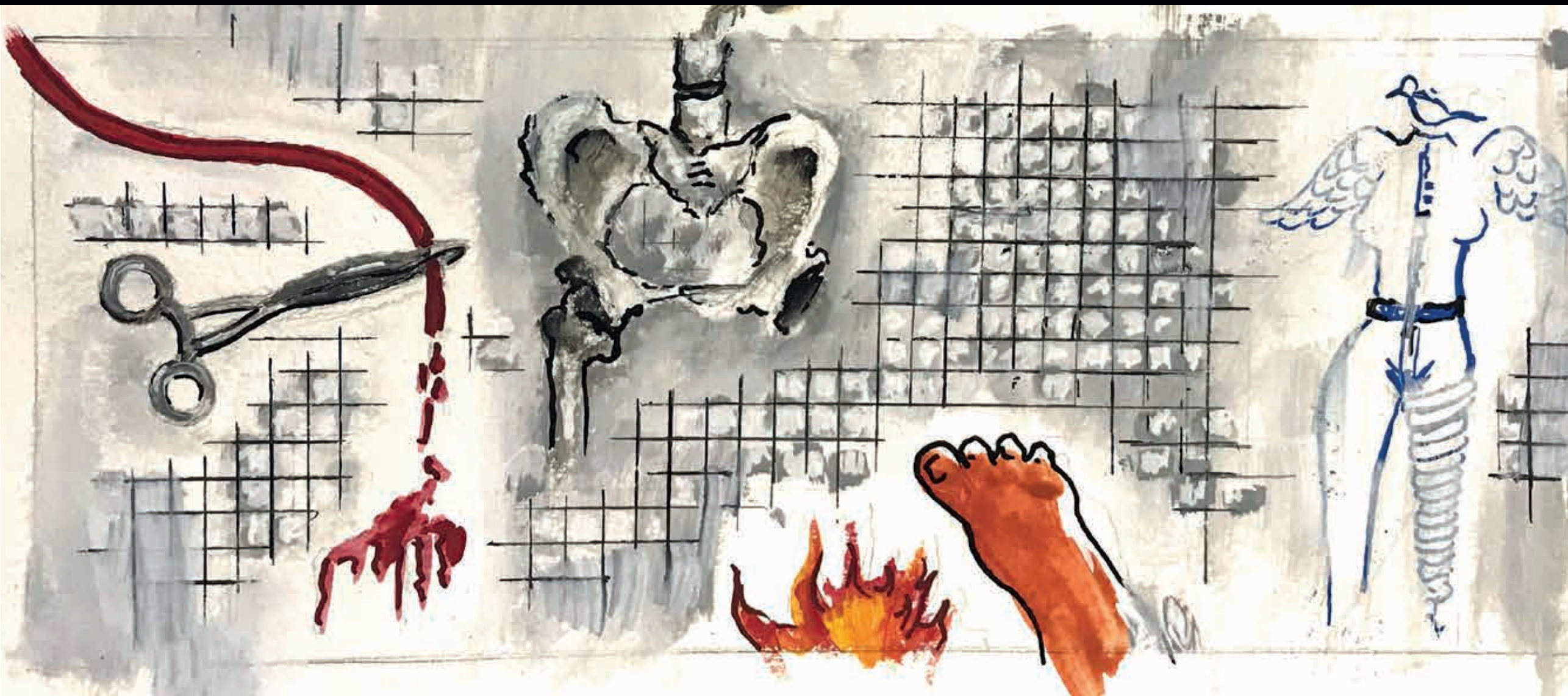
Jacq. Algra

Lin van Ellinckhuijsen

Totale voorstellingsduur

Eén uur en vijftig minuten, inclusief één pauze

Aan de basis van deze choreografie ligt *Broken Wings*, een productie van English National Ballet die op 13 april 2016 in het Londense Sadler's Wells Theatre in première ging.

HET VERHAAL

EERSTE BEDRIJF

Scène 1: ouverture

Het is de Dag van de Doden. Bovenop een zwarte kubus zitten vier skeletten, die het verhaal vertellen van een jong meisje genaamd Frida Kahlo. Frida is brutaal, levendig en weet wat ze wil.

Scène 2: Frida en Alejandro

De jonge Frida is verliefd op Alejandro Gomez Arias. Ze dansen gelukkig en zijn blind voor het gevaar dat hen omringt. Het verkeer om hen heen wordt steeds drukker. Frida krijgt een busongeluk en raakt zwaargewond.

Scène 3: aan bed gekluisterd

Frida is ruim een jaar aan bed gekluisterd. Het Hertje verschijnt, een alter ego dat haar bijstaat wanneer ze zich eenzaam voelt.

Scène 4: mannelijke Frida's

Frida schildert zichzelf veelvuldig. Tien mannelijke Frida's beelden haar vele zelfportretten uit. Met de traditionele Tehuana-kleding laat Frida haar 'mestiza'-afkomst zien en drukt ze haar feministische en anti-kolonialistische idealen uit.

Scène 5: Diego Rivera

Diego Rivera is een bekende Mexicaanse schilder van imposante muurschilderingen. Frida bezoekt hem en laat hem enkele van haar schilderijen zien. Ze vraagt Diego of hij vindt dat ze voldoende talent heeft.

Scène 6: Frida en Diego

Frida en Diego worden verliefd en trouwen. Het duet tussen de geliefden stopt abrupt omdat Frida extreme pijn heeft aan haar beschadigde been en rug.

Scène 7: Diego's ontrouw

Diego is aan het werk in zijn studio, waar hij regelmatig modellen over de vloer krijgt. Frida ligt ondertussen in het ziekenhuis en weet dat Diego haar ontrouw is.

Scène 8: hallucinatie

Frida krijgt morfine toegediend voor de pijn. Bedrukt door haar mentale en emotionele pijn begint ze te hallucineren.

Scène 9: kinderwens en miskraam

Het Hertje en Frida staan te midden van een woud van rode navelstrengen. Hier heeft ze een visioen over een jong meisje. Frida verlangt vurig naar het moederschap, maar helaas krijgt ze een aantal keer een miskraam.

TWEEDE BEDRIJF

Scène 10: proloog

Frida zei eens: 'Er waren twee grote ongelukken in mijn leven. Het busongeluk en Diego. Diego was het ergst.'

Scène 11: wortels

In dit schilderij beeldt Frida zichzelf af met een open borstkas waaruit een wijnrank voortkomt, als symbool voor haar diepe kinderwens.

Scène 12: Amerika

Frida en Diego reizen naar de Verenigde Staten, waar Diego verschillende opdrachten heeft. Diego krijgt volop aandacht en laat Frida vaak alleen achter in eenzaamheid.

Scène 13: Frida en haar minnaars

Frida heeft zelf ook vele minnaars, zowel mannen als vrouwen, onder wie de beroemde artiest Josephine Baker.

Scène 14: Adoro

Diego herwint de liefde van zijn Frida wanneer ze samen dansen en hun Mexicaanse roots vieren. Ze besluiten terug naar Mexico te reizen, weg van het grijze, betonnen Amerika.

Scène 15: achteruitgang

Frida en Diego zijn terug in Mexico. Frida's gezondheid holt achteruit terwijl Diego zich steeds vaker in zijn studio afzonderd. Om haar vele medische behandelingen te bekostigen maakt Frida steeds grotere schilderijen, waarin ze haar pijn en verdriet tastbaar maakt, waaronder *De twee Frida's* en *De gebroken zuil*.

Scène 16: Diego en Cristina

Een mariachi-band komt binnen. Diego begint een affaire met Frida's zus Cristina. Frida komt erachter en is woest. Ze voelt zich verraden en knipt haar lange haren af.

Scène 17: 'Ik hoop dat het einde vol vreugde is en dat ik nooit meer terugkom'

Frida lijdt onder steeds zwaardere depressies en wordt steeds afhankelijker van pijnstillers. Ze kan nauwelijks nog schilderen en komt niet meer buiten. Ze hoopt dat Diego haar zal missen als ze zelfmoord zou plegen. Op 13 juli 1954 overlijdt Frida Kahlo op 47-jarige leeftijd.

*'Waar heb ik voeten voor nodig?
Ik heb vleugels om te vliegen.'*
- Frida Kahlo

Interview met choreograaf Annabelle Lopez Ochoa

‘FRIDA WAS ZÓVEEL MEER DAN HAAR PIJN EN ONGELUK’

Kort voor de wereld begin 2020 als gevolg van de coronapandemie ‘op slot’ ging, bracht Het Nationale Ballet *Frida* uit: een tegelijkertijd kleurrijke en indrukwekkende ode aan het leven van de beroemde Mexicaanse kunstenaar Frida Kahlo. Eerder al creëerde choreograaf Annabelle Lopez Ochoa *Broken Wings*, een korte eenakter over Kahlo's tragische bestaan, maar het avondvullende *Frida* heeft haar, zegt ze, “de kans geboden om diepere lagen toe te voegen en emoties als eenzaamheid en obsessieve liefde verder uit te bouwen.”

“Wow, ik wil ook zo’n vrouw zijn. Ik wil ook op die manier in het leven staan.” Die gedachten overvielen Annabelle Lopez Ochoa toen ze ruim twintig jaar terug eigenlijk per toeval de film *Frida* van regisseur Julie Taymor zag; haar man Titus was thuisgekomen met een dvd van de film, handelend over het veelbewogen leven van Frida Kahlo.

“Eerlijk gezegd had ik voor die tijd niet zoveel met haar. Ik kende haar schilderijen, natuurlijk, maar door al die portretten die ze van zichzelf schilderde, maakte ze op mij nogal een ‘self-centered’ indruk. Bovendien sprak de vrij grove, tweedimensionale stijl van het werk mij ook niet aan. Maar door die film zag ik dat opeens allemaal heel anders. Ik werd diep getroffen door het waarom van haar schilderijen, door hoe deze vrouw haar fysieke immobiliteit en constante pijn in kunst heeft weten te transformeren, door haar enorme humor die ze ondanks alle tegenslag wist te behouden en door haar heftige, obsessieve houden van – Diego Rivera en zij konden niet zonder elkaar, maar in feite ook niet met elkaar. Daarnaast zal ook de muziek van de film zeker bijgedragen hebben aan mijn bewondering: Mexicaanse rancheras van zangeres Chavela Vargas, muziek waar ik als kind mee opgegroeid ben.”

Mexicanismo

Lopez Ochoa (50) – dochter van een Colombiaanse vader en een Belgische moeder – ontdekte ook dat Kahlo in haar schilderkunst niet voor niets koos voor die kleurrijke, tweedimensionale stijl en zich als vrouw niet voor niets voortdurend hulde in een eigenzinnige variant van de kleurrijke Mexicaanse klederdracht. “Ze koos er bewust voor om het mexicanismo te eren. Ze vocht niet voor zichzelf, maar voor haar cultuur. Dat raakt me. Als ‘halve indiaan’, als ‘mestiza’ ben ik opgegroeid in een blanke wereld. Ik weet nog goed dat de toenmalige directrice van Ballet Vlaanderen bij mijn afstuderen aan de Koninklijke Balletschool in Antwerpen tegen mij zei dat een klassieke ballerina blank hoort te zijn.

Mede daardoor ben ik mijn hele leven bezig geweest om mijn kleur als het ware te camoufleren. En dan is daar opeens Frida: een vrouw die níets camoufleert of verbergt, maar juist openlijk staat en vecht voor haar afkomst en cultuur.”

‘Damned and doomed’

Toch zou het idee om een choreografie over Kahlo's leven te maken misschien wel nooit bij haar opgekomen zijn als Tamara Rojo, toenmalig artistiek directeur van English National Ballet, haar in 2016 niet had gevraagd om een theaterballet over een ‘damned and doomed’ vrouw te maken. Bedoeld voor het programma *She Said*, met daarin enkel werk van vrouwelijke choreografen.

Lopez Ochoa: “Tamara gaf mij een lijstje met namen van een stuk of tien vrouwen, veelal verbonden met de Britse geschiedenis, maar geen van hen sprak mij echt aan. Dus ben ik mij in de weken daarna in hen gaan verdiepen en ondertussen kwam steeds maar weer de naam Frida Kahlo in mijn hoofd oppoppen, maar ja, die stond niet op het lijstje. Uiteindelijk ben ik naar Tamara gestapt en heb ik gezegd: ‘Sorry, maar het moet Frida Kahlo worden’. En wat bleek: Tamara was een groot fan van haar en zag het meteen helemaal zitten.”

Beeldend surrealisme

Daarna ging het snel: “Ik heb de eerste versie van het script in één avond geschreven. Het feit dat je de realiteit van haar verhaal al snel achter je kunt laten, dat je weg kunt stappen van het anekdotische en je in plaats daarvan kunt richten op de surreële wijze waarop die realiteit vorm kreeg in haar schilderijen, hielp daarbij enorm. Dat beeldend surrealisme leent zich ook heel erg voor de poëtische wereld van de dans.”

Ook het concept van de choreografie kwam daarna bijna als vanzelf tot stand. “De grote vraag daarbij was wel: wat doe je met een vrouw die een groot deel van haar leven in bed ligt of in een rolstoel zit? Ik had dus een bed nodig, en dat bed zag ik voor mij in een kubus, een kubus met aan alle kanten deuren die een voor een opengaan en dan, als schilderijen, een aspect van of een plaats in haar leven verbeelden.”

De première van *Broken Wings*, met Tamara Rojo als Frida en Irek Mukhamedov in de rol van Diego Rivera, was een voltreffer. “It’s Annabelle Lopez Ochoa’s *Broken Wings* that makes the programme a success”, “What better way to open a showcase of female creativity than with Annabelle Lopez Ochoa’s *Broken Wings*, an exuberant portrayal of the troubled life of Frida Kahlo?” en “A beautiful and poignant spectacle”, schreven de Britse kranten.

“Maar zelf voelde ik zo’n tien dagen voor de première al: eigenlijk zou dit stuk een ‘full-length’ choreografie moeten zijn”, zegt Lopez Ochoa. “Er gebeurde in het ballet te veel in te korte tijd. Voor je het wist was Frida dood.” Dat Ted Brandsen haar in 2020 de kans gaf om haar ideeën in een nieuwe, grootschalige avondvullende productie vorm te geven, was, zegt ze, dan ook ‘écht een droom die uitkwam’.

Gewond hertje

Net als *Broken Wings* is *Frida* geen chronologische van A tot Z-vertelling van de levensloop van Kahlo. “Ik verbeeld wel de heftigste momenten die aan de basis gestaan hebben van haar bekendste schilderijen, maar ik ben vooral geïnteresseerd in haar gevoels- en belevingswereld.”

Een van de aspecten waarop ze in haar avondvullende productie veel meer heeft ingezoomd dan in *Broken Wings* mogelijk was, is Frida's eenzaamheid. “Ze heeft in haar leven 36 operaties ondergaan, waarvan een groot aantal is mislukt. Ze was grote delen van haar leven aan bed gekluisterd, had altijd pijn, en niet alleen fysiek. In haar laatste levensjaren zei ze regelmatig dat ze twee zware ongelukken in haar leven had gekend: ‘Eén waarin een bus me aanreed, het andere was mijn man. Mijn man was het ergste’. Frida dronk veel en gebruikte waarschijnlijk morfine om alle pijn te verzachten. De enorme eenzaamheid die ze vaak gevoeld moet hebben, verbeeld ik met een alter ego, een danser die de rol van een hert heeft, geïnspireerd door Frida's schilderij *El venado herido*. Hierop heeft ze zichzelf geportretteerd met het lichaam van een hert met in de borst en op de rug allemaal pijlen in het lijf.”

Het hert is een van de tien alter ego's in Lopez Ochoa's productie en elk van hen verbeeldt een van Kahlo's schilderijen. “Zoals bijvoorbeeld ook *La columna rota*, dat eveneens symbool staat voor de fysieke en emotionele pijn die haar leven tekende. Op het schilderij is haar torso – symbolisch voor haar door een busongeluk verwoeste wervelkolom – verticaal gespleten door een gebroken zuil, terwijl over haar hele lichaam spijkers in haar huid geslagen zijn, een duidelijke verwijzing naar Jezus aan het kruis.”

Biseksueel en promiscue

Toch wilde Lopez Ochoa in Frida zeker niet alleen focussen op al het leed dat Kahlo heeft meegemaakt. “In de voorbereidingen op *Broken Wings* heb ik een Kahlo-connaisseur gesproken en dat was ook ongeveer het eerste wat hij zei: ‘Zet haar alsjeblieft niet als een slachtoffer neer!’”

“Vaak wordt ook gedacht dat zij in de relatie met Diego Rivera de underdog was, omdat hij veelvuldig vreemdging, onder meer met haar zus Cristina. Maar de biseksuele Frida kon er zelf ook wat van. Een jaar na haar huwelijk ging ze al vreemd met de Hongaars-Amerikaanse fotograaf Nick Muray, met wie ze jarenlang een aan-uit-relatie had, en tussendoor volgden vele andere relaties, met onder meer beeldhouwer – en decorontwerper van Martha Graham – Isamu Noguchi, revolutionair Leon Trotsky, kunstenares Georgia O’Keeffe, nachtclubartieste Josephine Baker en zangeres Chavela Vargas. Ik denk dat ze een enorme fascinatie had voor eigenzinnige en creatieve mensen. Dat verklaart misschien ook waarom ze op Rivera viel, die ze op haar vijftiende ontmoette toen hij een muurschildering op haar school maakte, terwijl hij in haar ogen toen toch al een oude man moet zijn geweest, en bovendien bepaald geen schoonheid. Zijzelf was trouwens ook degene die het contact zocht. Ze stapte op Rivera af en zei: ‘Jij bent van mij!’”

Levenslust

Een paar keer laat Lopez Ochoa haar hoofdpersoon, Frida, bewegen als iemand met een fysieke handicap. “Haar been beeft soms, ze zit regelmatig in haar kubus c.q. bed vastgekluisterd en aan het einde zie je haar even mank lopen. Maar Frida was zóveel meer dan haar pijn en ongeluk. Ze is voor mij een optelsom van alle kleuren waarmee ze zich omgaf, haar schilderijen, haar enorme levenslust, van de clown die altijd alles relativeerde en overal rake, directe grappen over kon maken. Denk maar aan de totaal concessieloze wijze

Annabelle Lopez Ochoa - repetitie *Frida* (2020)

waarop ze society lady Dorothy Hale portretteerde in haar val, toen deze van een hoog flatgebouw in New York afsprong. Maar ook het Blauwe Huis in Coyoacán (tegenwoordig een wijk in Mexico-Stad) waarin ze geboren werd en stierf, zegt veel over wie ze was. Ik heb het drie keer bezocht. Het was weliswaar een kooi waarin ze, door haar fysieke toestand, gevangen zat, maar wel een gouden kooi: het is zó prachtig, met al die kleuren, planten en de dieren die ze er hield.”

Dropbox-relatie

Voor *Frida* vroeg Lopez Ochoa de Britse componist Peter Salem, bekend van zijn muziek voor film en theater, om zijn compositie van *Broken Wings* uit te breiden tot een avondvullend muziekstuk. “We hadden al vier keer eerder samengewerkt en ik vind het altijd een enorme luxe om met een eigen componist aan de slag te kunnen gaan. Tijdens de creatieperiode van *Frida* hebben we als het ware een dropbox-relatie onderhouden. Hij stuurde mij steeds fragmenten, waar ik vervolgens weer op reageerde. Hoewel Peter dus veel filmmuziek heeft geschreven, heeft hij er in zijn compositie voor *Frida* voor gezorgd dat de scènes echt heel mooi in elkaar overvloeien, waarbij hij een aantal prachtige, terugkerende motieven heeft gecomponeerd voor onder meer Frida en Diego. Daarbij heeft hij ook gebruikgemaakt van de gitaar en harp, wat typisch is voor Mexicaanse muziek. Al wilden we bewust niet al te veel folklore.”

De Nederlandse, internationaal gevierde Dieuweke van Reij ontwierp de decors en kostuums voor *Frida*. Lopez Ochoa: “Ik weet qua vormgeving eigenlijk altijd heel goed wat ik wil, dus ik heb Dieuweke ook niet de vrije hand gegeven, maar ook dit keer bleek zij weer heel goed in het vertalen van wat ik wil, zij tilt mijn ideeën echt naar een hoger niveau. De productie begint in monochrome tinten: zwart, grijs, wit. Maar zodra Frida de schilderkunst ontdekt, wordt alles kleurrijk, afgezien van de zwarte kubus. Die kubus staat behalve voor het bed waaraan ze lange tijd gekluisterd was, ook voor een dobbelsteen. Het verhaal in *Frida* wordt verteld door skeletten, zij proberen haar ook andere keuzes te laten maken, maar de dobbelsteen rolt zoals hij rolt, het is háár lot.”

Sterk en geëmancipeerd

Frida was de eerste nieuwe avondvullende voorstelling van Het Nationale Ballet ná Ted Brandsens productie *Mata Hari*, die in 2016 in première ging. “Ik vind het”, zegt Lopez Ochoa, “fantastisch dat het gezelschap twee keer achter elkaar een productie heeft gewijd aan dit soort sterke, geëmancipeerde, échte vrouwen, en dus niet aan een bedacht wezen, zoals in het verleden zo vaak in het ballet gebeurde.”

“Daarnaast ben ik heel erg blij dat ik met dit ballet iets van mijn Latijnse achtergrond heb kunnen delen, en dat ik dat na al die jaren eindelijk open en volstrekt schaamteloos kon doen. Het leven van Frida Kahlo, haar schilderkunst en haar manier van kleden: het is een dankbaar onderwerp voor een choreograaf, omdat ze – net als Mata Hari – iemand was die zichzelf als het ware uitvond. Ze mag dan wel op haar zevenenveertigste gestorven zijn en een tragisch leven geleid hebben, ze heeft zóveel schoonheid achtergelaten en is – door haar levensinstelling en de manier waarop ze haar pijn omzette in kunst – nog steeds een voorbeeld voor ons allemaal.”

Astrid van Leeuwen

Het leven van Frida Kahlo

‘IK BEN GELUKKIG ZOLANG IK KAN SCHILDEREN’

Frida Kahlo werd geboren op 6 juli 1907 in Coyoacán, aan de rand van Mexico-Stad. Haar vader, Guillermo Kahlo, was een Duits-Hongaarse immigrant, haar moeder een mestiza van gemengde inheemse en Europese afkomst. De familie Kahlo woonde in een blauw huis dat vader Kahlo had laten bouwen, La Casa Azul – hetzelfde huis waar Frida in 1954 zou overlijden en waar nu het Museo Frida Kahlo is gevestigd.

Op zesjarige leeftijd kreeg Frida polio, waardoor ze voortaan een beetje mank liep. Na deze eerste tegenslag leek het Frida snel weer redelijk voor de wind te gaan. Ze kon goed leren en op vijftienjarige leeftijd werd ze als een van de eerste meisjes toegelaten tot een prestigieuze school die haar zou voorbereiden op de universiteit. Ze was van plan om medicijnen te gaan studeren en arts te worden.

Noodlot

Op 17 september 1925 sloeg het noodlot toe. De bus die Frida van school naar huis bracht, kwam fataal in botsing met een tram. Er vielen bij het ongeluk meerdere doden en Frida raakte zwaargewond: haar bekken werd doorboord door een fors stuk metaal. In het ziekenhuis bleek dat ook haar sleutelbeen, twee ribben, haar rechterbeen en haar wervelkolom gebroken waren. Haar rechtersoet was verbrijzeld. Ze onderging een zware operatie, waarna ze lange tijd aan bed gekluisterd lag in een beklemmend gipskorset. Het was in deze periode dat Frida begon te schilderen. Met behulp van een speciale ezelskon kon ze al liggend werken. Ze schilderde vooral zichzelf, via een aan haar bed bevestigde spiegel. Aanvankelijk was het schilderen slechts een manier om de verveling te verdrijven, maar al snel werd het serieuzer. Frida verdiepte zich in verschillende kunsttradities en bekwaamde zich in haar vak.

Communisme en Diego Rivera

Zo'n twee jaar na haar ongeluk was Frida weer enigszins op de been, zij het met veel pijn en blijvende lichamelijke schade. Ze haalde de banden aan met haar oude schoolvrienden, die stuk voor stuk aan de universiteit waren gaan studeren en politiek geëngageerd waren geraakt. Via hen kwam Frida tot het communisme, een ideologie die ze tot het einde van haar leven vol overtuiging zou belijden – aanvankelijk als trotskist, later als fervent stalinist. Ze bouwde een hecht netwerk aan communistische vrienden op en frequenteerde

Frida en Diego (1945)

Frida als jonge vrouw, voor haar ongeluk (1926)

Frida en Diego bij hun tweede huwelijksvoltrekking (1940)

Frida en Diego (1937)

Skeletten voor de Día de los Muertos

La Casa Azul

Frida in een van haar beschilderde gipsen korsetten (1951)

Frida's atelier

levendige feestjes. Op een van die bijeenkomsten kruiste haar pad dat van de ruim twintig jaar oudere kunstenaar Diego Rivera, een van Mexico's grootste en bekendste schilders van dat moment. Als middelbare scholier had ze hem al eens eerder ontmoet, toen hij aan een muurschildering in haar school werkte, maar nu was alles anders. Frida besloot hem haar eigen kunstwerken te tonen om zijn professionele oordeel te vragen. Rivera was onder de indruk en moedigde Frida aan om vooral te blijven schilderen. Rivera was al getrouwd, maar al snel kregen de twee een liefdesverhouding. Op 21 augustus 1929 traden Frida en Diego met elkaar in het huwelijk – een bruiloft tussen 'een olifant en een duif', zo omschreef Frida's vader het. Kort na hun huwelijk verhuisden de twee naar Cuernavaca in het zuiden van Mexico, waar Diego een opdracht had voor een muurschildering.

Mexicaans zelfbewustzijn

Het Mexico waarin Frida volwassen was geworden kende een sterk nationaal zelfbewustzijn: in 1910 was de Mexicaanse Revolutie uitgebroken met een opstand tegen het bewind van dictator Porfirio Díaz. De postrevolutionaire periode werd gekenmerkt door een herwaardering van de eigen cultuur en identiteit boven die van de (voormalige) Europese kolonisator. De prekoloniale culturen van de Maya's en de Azteken werden herontdekt en men vierde de eigen inheemse tradities en folklore. Het land werd zelfverzekerder, trots en overtuigd van de waarde van de eigen cultuur en geschiedenis.

Na de verhuizing naar Cuernavaca begon Frida zich hier ook steeds zelfbewuster toe te verhouden. Ze verdiepte zich in de matriarchale samenlevingsvorm van de Tehuanas, die in traditionele Tehuana-klederdracht gekleed gingen. Frida raakte hierdoor geïnspireerd en transformeerde haar stijl. Waar ze als jonge vrouw regelmatig mannenkleding of – uit solidariteit met de arbeidersklasse – overalls had gedragen, hulde ze zich vanaf nu steeds vaker in traditionele kleurrijke klederdracht en droeg ze bloemen in haar haar. Het was voor Frida de ultieme vorm van zelfexpressie en contact leggen met haar Mexicaanse 'roots'.

Amerika

De succesvolle carrière van Diego bracht het echtpaar naar 'Gringolandia', zoals Frida de Verenigde Staten noemde. Daar woonden ze achtereenvolgens in San Francisco, New York en Detroit. Het huwelijk tussen Diego en Frida werd gekenmerkt door talloze affaires van beiden. Diego was een onhoudbare 'womanizer' zonder scrupules, maar ook Frida had vele affaires met zowel mannen (onder wie Leon Trotski en Isamu Noguchi) als vrouwen (naar verluidt onder meer Georgia O'Keeffe, Josephine Baker, Dolores del Rio, Paulette Goddard, Tina Modotti en Chavela Vargas). Met de Amerikaanse fotograaf Nick Muray onderhield Frida vanaf 1931 een knipperlichtrelatie die zo'n tien jaar duurde.

De verhuizing naar de VS was goed voor Diego's carrière, maar Frida was er niet gelukkig – vooral in Detroit had ze het niet naar haar zin. Ze ervoer de industriestad als xenofob en beklemmend en merkte dat ze zich buiten haar thuisland eenzaam voelde, omdat ze als persoon en als kunstenaar zo verbonden was met haar Mexicaanse roots.

Ook kreeg ze in de zomer van 1932 een miskraam, die zo'n impact had dat ze in het ziekenhuis opgenomen moest worden. Het verlies van dit kind raakte Frida diep; ze had al meerdere misgelopen zwangerschappen gehad en ze raakte er nu van doordrongen dat

haar beschadigde lichaam waarschijnlijk niet in staat was een kind te voldragen. In deze periode verwerkte Frida haar pijn omtrent dit onderwerp ook veelvuldig in haar kunst. Kort na het verlies van haar kind overleed ook Frida's moeder in Mexico, en Frida werd steeds meer bevangen door heimwee naar haar thuisland. Toen Diego zich bij een opdracht van de Rockefeller onmogelijk had gemaakt door Lenin af te beelden op een muurschildering, keerde het stel terug naar Mexico-Stad.

Terug in Mexico

In Mexico ging het verder bergafwaarts met Frida's gezondheid. In 1934 kreeg ze wederom miskramen, onderging ze een blindedarmoperatie en moesten vanwege gangreen een aantal tenen van haar beschadigde voet geamputeerd worden. Tot overmaat van ramp ontdekte Frida dat Diego een affaire onderhield met haar jongere zus Cristina. Ze voelde zich door beide dierbaren zwaar verraden en ging tijdelijk elders wonen. Kort daarna trok ze toch weer bij Diego in, al zou het allerminst de laatste keer zijn dat de twee tijdelijk uit elkaar gingen.

In 1937 bood Mexico op voorspraak van Frida en Diego asiel aan Leon Trotski – voormalig leider van de Russische revolutie, maar op dat moment vooral de voornaamste staatsvijand van stalinistisch Rusland. De Riveras boden Trotski en zijn echtgenote onderdak in La Casa Azul. Al snel kreeg Frida een affaire met de revolutionair, die echter van korte duur was.

Niet lang daarna initieerde Rivera een echtscheiding. In deze periode nam Frida's productiviteit en carrière een vlucht: haar werk werd onder meer tentoongesteld in New York en Parijs en kon op steeds meer waardering rekenen. Ze woonde en werkte in La Casa Azul en was er productiever dan ooit.

Op 21 augustus 1940 werd Trotski in opdracht van Stalin vermoord in zijn studeerkamer, met een ijsbijl. De dader was een bekende van Frida. Ze werd op verdenking van betrokkenheid aangehouden en twee dagen lang verhoord.

Tweede huwelijk en afnemende gezondheid

De dood van Trotski bracht Frida en Diego weer nader tot elkaar en ze hertrouwden op 8 december 1940. Na haar huwelijk ging Frida's gezondheid gestaag achteruit. In 1945 onderging ze in New York een zware operatie waarbij een met staal versterkt stuk bot in haar wervelkolom werd getransplanteerd. De moeilijke operatie mislukte, maar werd later opnieuw geprobeerd – tevergeefs.

In deze periode vatte Frida haar moeizame fysieke toestand regelmatig in haar schilderijen, onder meer in het indringende *De gebroken zuil* (zie p. 38). Frida was aan huis gekluisterd en aan een rolstoel gebonden. Ze verdoofde haar fysieke en mentale pijn met een sterke mix van alcohol en morfine. In 1953 moest ook haar rechterbeen tot kniehoogte worden geamputeerd vanwege gangreen.

In de laatste jaren was het huwelijk van Frida en Diego een afstandelijke verbintenis: Rivera kon niet goed omgaan met Frida's wanhoop, depressies, woedeaanvallen en haar grootverbruik van alcohol en medicijnen. Hij ging een verhouding aan met een vrouw die kort na Frida's dood zijn vierde echtgenote zou worden.

Een lichtpuntje in deze zware periode van Frida's leven was haar kunst. "Ik ben niet ziek.

Frida verwelkomt Leon Trotski en zijn echtgenote (1937)

De kist van Frida Kahlo (1954)

Ik ben gebroken. Maar ik ben gelukkig zolang ik kan schilderen", vertelde Frida in die periode aan een journalist. In 1953 werd een eerste solotentoonstelling van haar werk in Mexico-Stad georganiseerd. Het leek er aanvankelijk op dat de aan bed gekluisterde Frida zelf niet aanwezig zou kunnen zijn bij de opening, maar ze liet zich – tot ieders verrassing – met bed en al vervoeren naar de expositieruimte. Daar stond ze in het centrum van de belangstelling en waardering.

Op 13 juli 1954 overleed Frida Kahlo in de vroege ochtend, officieel aan de gevolgen van een longontsteking, misschien ook wel geholpen door een overdosis medicijnen. Op haar kist prijkte een grote communistische vlag.

Niet louter illustraties

Frida Kahlo verwerkte veel biografische elementen in haar kunst, zoals haar liefde voor Diego, haar verdriet over zijn affaires, haar vele miskramen, haar fysieke pijn en haar liefde voor Mexico. Toch zijn haar schilderijen zoveel meer dan illustraties van haar eigen leven. Frida's kunst geeft op een poëtische, levendige wijze uiting aan gevoelens en ervaringen die niet louter individueel, maar ook universeel zijn. Na haar dood werd Frida een boegbeeld voor vrouwen- en lhbtq+-bewegingen, die in haar levensverhaal en haar kunst een expressie van moed, strijdbaarheid en verdriet troffen. Frida maakte zichzelf tot een kunstwerk, een icoon dat haar eigen leven oversteeg en een blijvende zeggingskracht heeft.

Laura Roling

Joseph Massarelli (linksboven), Maia Makhateli (rechtsboven) en Edo Wijnen (onder) – *Frida* (2020)

Interview met Dieuweke van Reij

'HET DENKEN IN MOGELIJKHEDEN IN PLAATS VAN IN ONMOGELIJKHEDEN... DAT IS FRIDA'

Vanuit de nok van het theater komt een enorme bos rode, gevlochten touwen naar beneden, 10 meter lang en 7 centimeter dik; er wordt een heuse autobus gemaakt van draadmetaal, een tram, auto's en fietsen; op toneel domineert een kubus die door de dansers kan worden voortbewogen; er zijn maar liefst 49 dansers betrokken, waaronder 17 'skeletons', en Kahlo's zelfportretten worden verbeeld door tien mannelijke dansers in kleurige lange rokken, met elk een unieke, sculpturale pruik.

Het is nog maar een greep uit de enorme lijst attributen voor *Frida*, waarvoor Dieuweke van Reij (1979) zowel het decor als de kostuums heeft ontworpen. Ze is vanaf het begin betrokken bij het project, ook in Londen heeft zij al nauw samengewerkt met Annabelle Lopez Ochoa aan *Broken Wings*. Ze kennen elkaar al lang; na haar afstuderen is Van Reij als vormgever via Orkater beland bij het gezelschap De Fantasten, waar ze samen met Lopez Ochoa deel van de artistieke kern uitmaakte.

Voor *Frida* werd vrijwel alles nieuw gemaakt: vanuit *Broken Wings* is de voorstelling enorm uitgebreid en bovendien is het toneel van Nationale Opera & Ballet aanzienlijk groter. Van Reij is hier kind aan huis: ze begon haar carrière meteen na haar afstuderen als inkoper voor De Nationale Opera en aansluitend als kleder en assistent van de Kostuumafdeling Ballet: "Ik heb er veel geleerd, omdat je meteen van binnenuit alle facetten van een grootschalige productie te zien krijgt. Daarnaast begon ik ook te ontwerpen voor kleinere gezelschappen waar je alles zelf moet doen: naaien, inkopen, lassen, schilderen. Nu werk ik vooral in het buitenland voor de grotere operahuizen en theaters, maar ik vind die afwisseling van groot- en kleinschalig werken nog steeds heerlijk. De ene keer op de rode loper, de volgende keer bij Oerol in het duinzand."

Strijdkracht en levenslust

Van Reij kende de zelfportretten van Frida Kahlo al wel: "Ik vond haar werk een tikje somber, verontrustend, niet per se heel mooi. Door me in haar te verdiepen – door de film *Frida* te

Kostuumontwerpen voor Frida

bekijken en haar dagboeken te lezen –, heb ik een grote liefde voor haar opgevat. In haar dagboeken maakte ze overal tekeningen bij, het is heel droomachtig, bijna hallucinant. Er zijn ook uitstekende documentaires over haar gemaakt waarin je meer ziet van de tijdsgeest: de kleuren, de kleding, de cultuur en de omgeving, een tijd van dictatuur, geweld en revolutie. Naarmate je meer te weten komt over haar leven, besef je hoeveel strijdkracht en levenslust Frida gehad moet hebben. Ze heeft haar leven lang pijn gehad, door de verlamming in haar been en door haar ongeluk; daarnaast heeft ze drie miskramen gehad die een enorme impact hebben gehad op haar leven – ze wilde dolgraag kinderen – en ze had een heel complex huwelijk. In de loop van de tijd begon ze zich extremer te kleden en te gedragen, om haar lichamelijke tekortkomingen te verdoezelen. Als kind speelde ze al met gender – ze droeg graag mannenpakken – en ze maakte van zichzelf steeds meer een kunstwerk à la Lady Gaga of Madonna, *bigger than life*.

In haar kunst creëerde ze een wereld die haar een artistieke, lichamelijke en emotionele vrijheid gaf die ze in het 'gewone' leven niet had. Dat heeft ons geïnspireerd tot een uitbundige, kleurrijke vormgeving. Voor mij was de grootste uitdaging om de energie van haar werk te vatten, zonder haar schilderijen alleen te kopiëren. Ik maak gebruik van elementen en kleuren uit haar werk, iconische beelden en Mexicaanse invloeden, en vooral van de energie van Frida als persoon, kunstenaar en vrouw. 'Viva la vida' oftewel 'Vier het leven!' Dat is Frida voor mij."

Van spitzen naar korset

"In het begin van de voorstelling zien we Frida als jong, speels en brutaal meisje, in schooluniform. Nadat ze op haar achttiende na een verkeersongeluk in het ziekenhuis is beland, danst ze niet meer op spitzen, dat is voor de rest van haar leven onmogelijk. Je ziet haar ingesnoerd in een korset, met een heel beperkte bewegingsvrijheid. Pas later in haar leven gaat ze zich steeds meer Mexicaans kleden, met lange rokken en uitbundige sieraden.

Zeker na haar verblijf in New York is ze klaar met het westen, met stenen en steden; ze verlangt steeds meer naar de natuur en trekt zich terug op het Mexicaanse platteland."

Zelfportretten

"Haar zelfportretten zijn iconisch. Het zijn intieme, autobiografische en confronterende versies van haar diepste wezen. We hebben een aantal elementen gekozen om haar zelfportretten tot leven te wekken op het toneel. Tien mannelijke dansers dansen in felgekleurde rokken; zij vertegenwoordigen elk een van die zelfportretten. Omdat ze als groep hun entree maken, heb ik gekozen voor een sterke stijl voor elk van hen, met een verscheidenheid aan details in de pruiken. Daar zit ontzettend veel handwerk in: één pruik krijgt bijvoorbeeld allemaal kleine bladeren, een ander bloemen, in een derde is een schedel verwerkt, uit een andere lijken vlinders te groeien. Voor sommige pruiken is het haar gemengd met stroken stof van de kostuums, andere hebben vormen zoals een gewei, verstrengeld in het haar, gebeeldhouwd uit licht schuim. We stellen telkens één element centraal. Het was nog een heel gepuzzel, want de pruiken moeten uiteraard blijven zitten en niet in de weg zitten bij het dansen of partneren."

Rode draden

"In Kahlo's werk zie je heel vaak rode draden, die van hart naar hart lopen, een aantal personages met elkaar verbinden of zelfs heel dreigend om haar nek gewikkeld zijn. In de vormgeving en de choreografie maken we daar gebruik van: de rode draden staan soms letterlijk voor bloed, menstruatie en miskramen, maar ook voor de verbondenheid die Frida voelde met haar lichaam en met haar geliefden."

Centraal op het toneel staat een kubus: Kahlo was een groot deel van haar leven bedlegerig. "In een ballet kun je natuurlijk niet veel met een liggend iemand; vandaar dat we haar bed rechtopstaand laten zien in een kubus. Een voordeel van een kubus – die door

de dansers bewogen kan worden – is weer dat je aan alle vier de zijden verschillende afbeeldingen kunt laten zien. Uiteindelijk zijn het zelfs twee kubussen geworden.”

Skeletten

Voor de scènes in New York heeft Van Reij een aantal gebouwen ontworpen, die daarna in het Decoratelier gemaakt werden. “Het was spannend om daar aan te werken. We waren soms echt samen aan het uitvinden: wat voor verf gebruik je, en wat voor techniek? Hoe krijg je het zo expressief mogelijk?” Tijdens de voorstelling worden deze gebouwen uit de coulissen gereden door een aantal ‘skeletten’ – onder wie vier solisten – die als het ware de motor van het verhaal vormen en ook zorgen voor een humoristische toon. “In *Broken Wings* waren het er maar vier, nu zijn het er zeventien. We hebben daarvoor gekozen omdat skeletten en doodshoofden in de Mexicaanse cultuur en dus ook in Frida’s werk veel voorkomen. In Mexico is de verhouding tot de dood totaal anders; de dood wordt gevierd in plaats van gevreesd, zoals bij ons. Elk jaar worden de overledenen groots herdacht op de ‘Día de los Muertos’, oftewel de Dag van de Doden.

De zeventien skeletten zorgen in de voorstelling ook voor het verplaatsen van de gebouwen en van andere objecten. Dat ongeluk laten we bijvoorbeeld geabstraheerd zien in de voorstelling, met een tram, een bus, auto’s en fietsen van draadmetaal. De voertuigen zijn heel dun en fijn, maar wel gemaakt van drie centimeter dik massief aluminium, dat in kleine lussen gedraaid moest worden. Het was indrukwekkend om te zien hoe dat werd vervaardigd in het Decoratelier.”

Muurschildering

Frida Kahlo ontmoet Diego Rivera als hij 40 en zij 21 jaar oud is. Ze trouwt met hem en staat jarenlang in de schaduw van de beroemde Mexicaanse kunstenaar. Hij is lid van de communistische partij en vooral bekend vanwege zijn muurschilderingen, die het leven van de werkende klasse en met name dat van de inheemse Mexicaanse bevolking weerspiegelen. De muurschildering die hij in opdracht van de familie Rockefeller in New York maakte, *Man at the Crossroads* (1934), zorgde voor de nodige ophef omdat hij er een portret van Lenin in had verwerkt. Hij weigerde het portret aan te passen, waarop hij New York uit werd gegooid en de muurschildering door de Rockefellers werd vernietigd. “We vonden dat er iets van hem in moest. De gebouwen die New York en Amerika in het algemeen uitbeelden, draaien op een gegeven moment om en dan zie je Diego’s muurschildering, althans mijn interpretatie daarvan.”

Vleugels

“Ontwerpen voor dans vraagt een andere aanpak dan voor opera of theater. Alles is constant in beweging: dat veronderstelt zowel artistiek als praktisch een andere benadering. Het decor maakt deel uit van de choreografie: vleugels moeten zo groot en mooi uit de ruggen van de danseressen groeien als in mijn dromen, maar wel licht en soepel zijn zodat ze er niet alleen natuurlijk en organisch uitzien, maar ook zo voelen en bewegen voor wie ze draagt.

Het denken in mogelijkheden in plaats van in onmogelijkheden... dat is Frida. Om het in haar woorden te zeggen: ‘Voeten, waar heb ik ze voor nodig? Ik heb vleugels om te vliegen.’”

Margriet Prinssen

Erica Horwood en Maia Makhateli - *Frida* (2020)

Maia Makhateli over haar rol als Frida

‘IK HEB VOLDOENDE MEEGEMAAKT OM TE VOELEN WAT GEVOELD MOET WORDEN’

Als je eerst soliste Maia Makhateli ontmoet – elegant, ‘petite’, supervrouwelijk – zou je niet verwachten dat ze juist in het jongensachtige een overeenkomst tussen haar en Frida Kahlo ziet. “Frida’s karakter heeft iets tomboy-achtigs. Dat had ik als kind ook. Net als zij speelde ik toen ik jong was voetbal en vertoefde ik graag met jongens. Ik was zeker geen meisje-meisje”, zegt Maia met een schalks lachje.

Maia wist nog niet veel van Kahlo toen ze te horen kreeg dat zij de Mexicaanse tijdens de première van de nieuwe productie van Annabelle Lopez Ochoa begin 2020 mocht portretteren. “Ik kende haar natuurlijk, maar ze was in mijn jeugd geen populair figuur in mijn vaderland Georgië. Dat is inmiddels wel anders, nu zie je haar overal, in Georgië en, zo lijkt het, wereldwijd. Kort voor de première van *Frida* was ik voor gastoptredens in Rome, waar op dat moment net een tentoonstelling over haar te zien was, maar waar ik ook op nagel-salon Frida stuitte.” Lachend: “Ik stuurde een berichtje aan Annabelle: ‘Frida is hunting me!’”

Niet eerder koos een choreograaf haar uit voor de hoofdrol in een nieuwe avondvullende productie en Maia vond het dan ook een bijzondere eer. Maar, zegt ze er meteen achteraan: “Het was ook een enorme verantwoordelijkheid. De Frida-mania was ‘going wild’: iedereen keek uit naar deze productie en al voor de première werd ik gevraagd om op gala’s duetten uit de voorstelling te komen dansen. Het was daardoor heel stressvol. Ik wilde vooral niemand teleurstellen. Ook mijzelf niet.”

Een iPad vol Frida

Tijdens het creatieproces is Maia begonnen met het leren van, zoals ze het zelf noemt, ‘de taal van Annabelle’. “Het was de eerste keer dat ik met haar werkte en ze heeft een heel eigen, unieke stijl, een bewegingsidoom dat mij zeer aanspreekt. Ze voelde ook goed aan wat bij mij past en gaf me ook de vrijheid om eigen keuzes te maken.” Complicerende factor was wel dat zowel Annabelle als zij in het half jaar voorafgaand aan de première vaak in het buitenland was. Wijzend op haar tas, waaruit een iPad steekt, zegt Maia: “Ik had een iPad vol Frida. Ik had veel repetities gemist, waardoor Annabelle gewerkt heeft met de andere casts (destijds Riho Sakamoto en Salome Leverashvili – red.). Er was dus al veel materiaal gemaakt, maar het moest allemaal nog wel bij elkaar komen.”

Uiteindelijk gaat het daarbij, zegt Maia, om veel meer dan alleen dansen. “Deze rol vraagt om diepte, om gelaagdheid, je moet echt in jezelf graven en nagaan hoe Frida in een

Maia Makhateli en Jared Wright – *Frida* (2020)

bepaalde situatie zou reageren, hoe zij zich zou hebben gevoeld. Bij haar verliefdheid op Diego kan ik het kinderlijke, het sprankelende gebruiken dat ik zelf ook ken van verliefd zijn; op het dramatische vlak kan ik mijn leven weliswaar niet relateren aan het grote fysieke ongeluk dat haar is overkomen, maar ik kan mij als moeder van een zesjarige zoon wel goed inleven in het verdriet van de miskramen die ze heeft gehad en in haar ongewild kinderloos-blijven.”

Hoewel het slechts op enkele momenten in de productie echt duidelijk is dat ze een gehandicapte voorstelt, vergde het, zegt Maia, toch heel veel herhaling om de juiste, bij Kahlo passende bewegingstaal in haar lichaam te krijgen. “We keken daarom ook veel naar de video van *Broken Wings* (Lopez Ochoa's eerdere ballet over Frida Kahlo - red.), zowel met Tamara Rojo in de hoofdrol als met Katja Khaniukova. Dat betekent niet dat ik hen ben gaan kopiëren. Elke Frida is anders, we geven ieder een heel een eigen invulling aan de rol.”

Op, uitgeput, leeg

Bij Het Nationale Ballet vertolkte Maia eerder al – in 2016 en 2017 – de rol van een andere legendarische en mythische vrouw: Mata Hari, in de gelijknamige choreografie van Ted Brandsen. Ook aan die ervaring ontleende ze inzicht en inspiratie, zegt ze. “Mata Hari en Frida Kahlo leefden een totaal ander leven, maar er zijn ook overeenkomsten. Het waren beiden sterke, geëmancipeerde vrouwen, vrouwen die als het ware hun eigen imago creëerden en er, anders dan gebruikelijk in de tijd waarin ze leefden, veel 'lovers' op nahielden. De ervaring met *Mata Hari* heeft mij dan ook heel erg geholpen om Frida gestalte te geven. Sowieso helpt elke vorm van levenservaring. Natuurlijk leid ik niet zo'n heftig leven als Mata Hari en Frida Kahlo, maar ik heb voldoende meegemaakt om te voelen wat gevoeld moet worden.”

Rollen als deze zijn, zegt ze, 'emotionally very draining'. “Na afloop ben je óp, uitgeput, leeg, maar op een goede manier. Je hebt álles gegeven en jezelf op een totaal andere, nieuwe manier geuit. Die ervaringen doen je als danser groeien, ze geven je iets extra's wat je mee kunt nemen in elke andere dramatische rol die daarna volgt.”

Astrid van Leeuwen

Maia Makhateli en James Stout- *Frida* (2020)

La columna rota (De gebroken zuil) - Frida Kahlo (1944)

Floor Eimers over *De gebroken zuil*, een van Frida Kahlo's zelfportretten

'HOE BEELD JE EEN SCHILDERIJ UIT?'

“Maak je knot maar los en doe je spitzen uit.” Dat was het eerste wat Annabelle Lopez Ochoa tegen Floor Eimers zei bij aanvang van hun eerste repetitie. Floor: “Annabelle zette een heerlijk Mexicaans muziekje op – *Que te vaya bonito* van Chavela Vargas –, ik kreeg een lange rok aan en kon me even helemaal laven aan het Latijnse gevoel. Een heerlijke, welkome afwisseling naast alle Balanchine-voorstellingen die ik op dat moment danste.”

Twee keer is ze in Mexico geweest en een van die keren bezocht Floor Eimers Frida's Blauwe Huis in Coyoacán (Mexico-Stad). “Het is prachtig. Zó kleurrijk. Net als haar schilderijen. Maar tegelijkertijd ben je je, bij het zien van al die pracht en kleur, heel erg bewust van alle pijn en verdriet in haar leven. Haar verhaal heeft mij erg aangegrepen. Vooral ook het feit dat ze door het busongeluk op haar achttiende als het ware haar vrouwelijkheid is kwijtgeraakt.”

Het is met name die pijn die uitgebeeld wordt op Kahlo's zelfportret *La columna rota* (*De gebroken zuil*), het schilderij dat Floor in *Frida* in dans tot uitdrukking brengt. “Het is een van haar heftigste portretten. Heel mooi, maar ook zeer beladen. Ik vond het dan ook uiterst bijzonder dat ik juist dit werk mocht – en ook nu weer mag – uitbeelden. Mijn rol is niet groot, maar heeft wel een belangrijke plek in de productie en dus voel ik een grote verantwoordelijkheid.”

Een waaier aan pijn

Aanvankelijk leek het haar voor Lopez Ochoa ook een bijna onmogelijke taak: hoe beeld je als choreograaf een schilderij uit? “Maar Annabelle heeft dat heel erg mooi gedaan, waarbij ze het juist gezocht heeft in de details. Bijvoorbeeld in de iets gedraaide positie van het hoofd – zoals Frida zichzelf schilderde – of in de vingers waarmee ik en anderen in mijn borst priemen, verwijzend naar de spijkers in Frida's lichaam op het schilderij. Een van de heftigste bewegingen vind ik het gebaar met mijn handen, waarmee ik vanaf de plek van mijn baarmoeder als het ware een waaier aan pijn suggereer. De pijn van het feit dat ze haar grote liefde Diego Rivera geen kinderen kon schenken.”

Naast de taak om *La columna rota* te verbeelden heeft Floor, in latere casts, ook nog andere rollen in *Frida*, waaronder die van het Hertje – een van de alter ego's van Frida die Lopez Ochoa in haar productie ten tonele voert. Floor: “Het Hertje, dat verwijst naar Frida's schilderij *El venado herido* (*Het gewonde hert*), vormt een rode draad in de

productie. Het komt steeds weer om de hoek kijken om Frida op te peppen, uit de put te trekken. Het is als het ware haar beschermengeltje.”

'Ballen'

Frida betekende voor Floor ook haar eerste samenwerking met Lopez Ochoa. “En ik werd er heel erg blij van. Niet alleen vanwege de voor ons echt andere bewegingstaal, met veel Latijnse invloeden, maar ook omdat Annabelle precies weet wat ze wil. Ze kwam de studio binnen met een visie, heeft ons veel verteld over de achtergronden van *Frida* en werkte vervolgens heel snel en efficiënt. Ze creëerde in rap tempo een eerste schets, een basis, en is van daaruit gaan bouwen: kleine dingen veranderen, scènes muzikaler maken. Omdat ze tussendoor veel in het buitenland was hebben we letterlijk ook Skype-repetities gehad. Over efficiency gesproken! Annabelle is in alles duidelijk een vrouw van deze tijd.”

Daarbij prijst Floor ook de enorme lef van Lopez Ochoa: “De productie vertelt zo'n bijzonder mooi en triest verhaal. De keuze voor zo'n beladen en veelbesproken onderwerp als het leven van Frida Kahlo moet beslist niet makkelijk zijn geweest, maar Annabelle heeft het gewoon gedaan. Ik vind dat echt 'ballen' hebben, geweldig dat ze dat heeft aangedurfd.”

Astrid van Leeuwen

Over Frida's kunst

HET WAS KAHLO DIE FRIDA CREËERDE

In november 2018 was ik in Londen voor een internationaal congres over Frida Kahlo in het Victoria & Albert Museum. Na twee intensieve dagen was de conclusie: 'It was Kahlo who created Frida'. Het icoon dat wij vandaag de dag menen te kennen, is een creatie van haarzelf.

Hoewel velen in de afgelopen decennia een bijdrage hebben geleverd aan de verhaalvorming rondom haar persoon, had dit nooit gekund zonder de nalatenschap van Frida. Toen zij op 13 juli 1954 overleed, had ze een beeld van zichzelf gecreëerd zoals zij herinnerd wilde worden. Een beeld dat lang niet altijd door feiten ondersteund wordt, maar dat een subjectieve beleving is van haar eigen wereld. De wereld waarvan ze ons een glimp laat zien in haar schilderijen.

Het waren de omstandigheden in haar leven waardoor Frida Kahlo uiteindelijk ging schilderen. Aanvankelijk wil zij arts worden, maar een noodlottig ongeluk in 1925 zorgt ervoor dat zij maanden op bed komt te liggen. Om de tijd door te komen, begint ze – gestimuleerd door haar ouders – zelfportretten te maken. Een onderwerp dat ze haar hele leven trouw zal blijven.

De gevolgen van het ongeluk maken het onmogelijk om haar studie medicijnen op te pakken, waardoor Frida haar toevlucht zoekt in de artistieke avant-gardebeweging in Mexico-Stad. In 1928 komt ze in contact met de muralist Diego Rivera. Al geruime tijd bewondert Frida zijn werk. De negentien jaar oudere Diego is gefascineerd door haar talent en persoonlijkheid. Hij stimuleert niet alleen haar creativiteit, maar laat haar ook kennismaken met het communisme en de prekoloniale geschiedenis van Mexico. Vanaf dat moment zullen deze aspecten een onlosmakelijk onderdeel van haar leven gaan uitmaken. Net als Diego, met wie Frida in 1929 in het huwelijk treedt.

Signatuur

“Ik schilder zelfportretten omdat ik zo vaak alleen ben, omdat ik de persoon ben die ik het beste ken.” Frida's kunst is een uitdrukking van haar eigen realiteit. Ze is autodidact en schildert wat haar bezighoudt. De fascinatie van Diego voor het prekoloniale Mexico inspireert haar zodanig dat zij besluit traditionele Mexicaanse kleding te gaan dragen. De lange gewaden bedekken bovendien haar getormenteerde lichaam, waardoor niemand ziet hoe

Autorretrato con mono (Zelfportret met aap) - Frida Kahlo (1938)

gewond zij is. Dit beeld versterkt ze door haar make-up en sieraden. Uiteindelijk is deze manier van kleden haar signatuur geworden, een symbool voor het vrije, authentieke Mexico waarmee zij zich identificeert.

Het ongeluk in 1925 heeft Frida's lichaam zodanig beschadigd dat haar diepste wens, het moederschap, nooit is uitgekomen. Haar verdriet hieromtrent komt niet alleen tot uiting in veel van haar schilderijen, maar ook haar persoonlijke nalatenschap geeft hier blijk van. De meeste brieven en voorwerpen zijn pas in de eenentwintigste eeuw publiekelijk gemaakt. Na het overlijden van Frida had Diego opdracht gegeven om haar meest persoonlijke bezittingen voor vijftig jaar op te bergen in de badkamer van La Casa Azul (het huidige Museo Frida Kahlo). In 2004 werd de deur geopend en bleek het leven van Frida op bepaalde vlakken heel anders te zijn verlopen dan het door haar gecreëerde beeld. Opvallend is niet alleen haar intense verdriet dat zij nooit moeder is geworden, ook wordt duidelijk hoe diep de liefde voor en van Diego is geweest. Een liefde die een diepe verbinding tussen twee zielsverwanten laat zien. Ondanks deze verbinding had Frida regelmatig een groot gevoel van eenzaamheid, omdat haar lichaam niet in staat was om de liefde te bedrijven. Geen wonder dat het pijn deed als Diego met regelmaat andere vrouwen bezocht. In deze context is haar uitspraak over de twee misères in haar leven – het ongeluk en haar echtgenoot – schrijnend.

Op de grens van Mexico en de Verenigde Staten

In haar schilderij *Zelfportret op de grens van Mexico en de Verenigde Staten* uit 1932 toont Frida haar liefde voor de authentieke Mexicaanse cultuur. Een liefde die wellicht nog extra versterkt wordt doordat ze in 1932 met Diego in de Verenigde Staten verblijft, ofwel in 'Gringolandia' – om Frida's eigen woorden te gebruiken. Diego heeft van het Detroit Institute of Arts de opdracht gekregen om monumentale muurschilderingen te maken in de binnentuin. Het contrast tussen de industriestad en de herinnering aan haar thuisland is zo groot dat Frida besluit hier uitdrukking aan te geven. In haar schilderij plaatst ze zichzelf op de grens tussen Mexico en de Verenigde Staten. Ze is gekleed in een lange, roze japon en draagt witte, kanten handschoenen. In haar ene hand heeft ze de Mexicaanse vlag en in haar andere hand een sigaret. Een provocerend gebaar voor die tijd, omdat het niet gepast was voor vrouwen om te roken. Frida heeft hier lak aan; ze kijkt de beschouwer recht aan en maakt haar statement. Zoals het schilderij laat zien, is zij niet enthousiast over de industrie in Detroit, die de culturele erfenis van de oorspronkelijke bewoners met de grond gelijk heeft gemaakt. De letters 'Ford' op de schoorstenen van de fabrieken maken duidelijk dat de stad geassocieerd wordt met de auto-industrie. Frida waarschuwt voor de invloed van de Verenigde Staten op de Mexicaanse cultuur. De elektrische bedrading van de Amerikaanse machines loopt onder de grond naar de kleurrijke en vruchtbare Mexicaanse gewassen en belooft niet veel goeds. Frida's geboorteland is zich bewust van zijn rijke culturele erfenis en wenst deze te behouden. Een van de gevolgen van de Mexicaanse revolutie is de start van de archeologische opgravingen vanaf het midden van de jaren twintig. Langzaam wordt de grootsheid van de cultuur van de Maya's en Azteken blootgelegd. In een notendop leert Frida de beschouwer over de oude tempels die een verbinding met de kosmos maakten en de reflectie van zon en maan op aarde weerspiegelden. Ze toont prekoloniale beelden, uit de collectie van haar man, die de regeneratie symboliseren.

Autorretrato en la frontera entre México y los Estados Unidos (Zelfportret op de grens van Mexico en de Verenigde Staten) - Frida Kahlo (1932)

In haar ogen is het belangrijk de wereld cyclisch te beschouwen zodat deze niet voortijdig vernietigd wordt.

Opvallend is haar signatuur op het voetstuk die de naam Carmen Rivera laat zien. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat zij in de Verenigde Staten steevast als Señora Rivera wordt aangeduid en Diego haar regelmatig met haar tweede naam Carmen voorstelt. Dat Diego vandaag de dag in de schaduw van zijn echtgenote staat, kon men destijds niet vermoeden.

Zelfportret met aap

In het schilderij *Zelfportret met aap* uit 1938 wordt Frida's gevoel zichtbaar. Ze plaatst zichzelf voor een weelderige vegetatie en draagt traditionele symbolen uit de Mexicaanse cultuur. De aap die zijn arm om haar heen slaat, is Fulang-Chang, een van de vele apen die ze als huisdier had. Frida bewonderde het speelse en kinderlijke karakter van de apen die haar troost boden bij het moeten missen van eigen kinderen. Het groene lint dat Fulang-Chang losjes om zijn nek heeft, hangt over Frida's kleding en verbindt zijn speelse karakter

Las dos Fridas (De twee Frida's) - Frida Kahlo (1939)

met haar grote verdriet. In de westerse symboliek is de aap een symbool van lust, waardoor dit werk vaak geïnterpreteerd wordt als Frida's verlangen naar seksualiteit.

Het onvermogen elkaar in alle opzichten gelukkig te maken, leidt tot de nodige wrijving tussen Frida en Diego. In 1939 besluiten ze te scheiden om een jaar later weer te trouwen, omdat ze allebei beseffen dat een leven zonder elkaar nog dramatischer is dan met elkaar.

De twee Frida's

Na de scheiding in 1939 schildert Frida het dubbele zelfportret *De twee Frida's*, dat in 1947 is aangekocht door de Mexicaanse staat. Het is haar eerste werk op groot formaat. Op het doek herkennen we twee Frida's, eentje in traditionele Mexicaanse kleding en eentje in Europese Biedermeierstijl. De twee vrouwen zijn via het hart met elkaar verbonden, maar dragen ook elkaars pijn. Zij symboliseren de dubbele nationaliteit van Frida. Haar vader was een Duitser met Hongaarse wortels en haar moeder een Mexicaanse. Op het moment dat Diego in haar leven komt, richt Frida zich op het authentieke Mexico. De Mexicaanse Frida op het schilderij heeft een medaillon in haar handen. Daarop is een kleine jongen afgebeeld met de naam Diego. Doordat het schilderij is gemaakt in het jaar dat Frida en Diego uit elkaar zijn, wordt meestal aangenomen dat de schilder het grote verdriet is dat de twee Frida's met elkaar delen. Maar is het jongetje op het medaillon dezelfde als de man waarvan Frida in 1939 gescheiden leeft? Is het niet de kleine Diego die in 1932 levenloos geboren werd in het Henry Ford Hospital in Detroit? Het verdriet van deze vroeggeboorte heeft Frida op hartverscheurende wijze geschilderd. De brieven, maar ook de schilderijen op haar korsetten die vijftig jaar in de badkamer zijn bewaard, maken duidelijk hoe groot haar kinderwens is geweest. Bij gebrek aan kennis over dit verdriet en de behoefte om haar werken te duiden in het jaar van de scheiding is een beeld ontstaan dat gericht is op Diego Rivera als oorzaak van alle ellende. Een beeld dat versterkt wordt door de film uit 2002, twee jaar voordat de badkamerdeur openging.

Hoe verschillend de echte Frida misschien mag lijken van de gecreëerde Frida, één ding is zeker: Frida Kahlo laat zien dat het mogelijk is om het leven te vieren – *Viva la vida* – ondanks alle tegenslagen waarmee zij te maken heeft gehad. Doordat zij haar eigen, kleurrijke en turbulente leven als uitgangspunt heeft genomen, kunnen we haar niet in een stroming of stijl onderbrengen. Tegen haar uitdrukkelijke wens in heeft André Breton, de woordvoerder van het surrealisme, haar bij deze stroming ingelijfd. Frida's antwoord is helder: "Ik schilder nooit dromen of nachtmerries, ik schilder mijn eigen werkelijkheid."

Karin Haanappel

Anna Tsygankova en Giorgi Potskhishvili
repetitie *Frida* (2024)

Anna Tsygankova – repetitie *Frida* (2024)

Interview met componist Peter Salem

‘HET SURREALISME IN FRIDA’S WERK IS EEN ZEER DANKBAAR GEGEVEN’

Composities van de Britse componist Peter Salem zijn regelmatig te horen in films en televisieseries, zoals *Call The Midwife* en *Great Expectations* voor de BBC. Tegelijkertijd heeft hij de nodige ervaring met het componeren voor dans en beweging: *Frida* is alweer zijn zesde balletcompositie.

Hoe ben je begonnen met het schrijven van de muziek voor Frida?

“Annabelle Lopez Ochoa kwam bij me met haar idee om een ballet te maken over het bijzondere leven van Frida Kahlo. Samen met dramaturg Nancy Meckler had ze de hele voorstelling die ze wilde maken al gevat in een soort scenario, met een paar zinnen per scène om te duiden wat er in dat deel moest gebeuren. Er was dus een structuur waar ik mee aan de slag kon. Ik componeer regelmatig voor film en televisie. Dan krijg ik de beelden te zien waarbij ik dan muziek ga schrijven. In dit geval wist ik nog niet hoe alles eruit zou komen te zien. Daarom ben ik in het leven van Frida gedoken om me te laten inspireren en een beeld van haar wereld te vormen.”

Hoe ziet die wereld er uit?

“Ik heb me in eerste instantie laten inspireren door haar schilderijen. Deze zijn gelaagd en poëtisch, maar ook van een bepaald soort simpele schoonheid. Directe kleuren en emoties liggen aan de oppervlakte. Het surrealisme in Frida’s werk is een zeer dankbaar gegeven voor een componist, omdat de fantasie daarmee op gang wordt gebracht. Daarnaast is Mexico natuurlijk een zeer bepalend motief in haar leven.”

Horen we dit terug in de muziek?

“Ik heb me zeker laten inspireren door Mexicaanse muziek, die een grote rol speelde in het leven van Frida en haar man Diego Rivera. Zo was Frida goed bevriend met de beroemde zangeres Chavela Vargas en zijn sommige van haar liederen aanwezig in het ballet, zoals ze dat waren in het leven van de kunstenares. In het algemeen heb ik me laten inspireren door Mariachi-muziek. Net zoals Frida’s schilderijen heeft deze muziek een directe kwaliteit. Zonder al te veel complexiteit komt het direct bij je binnen. Dat gegeven was erg belangrijk voor mij bij het schrijven van de muziek. Daarnaast heb ik ook voor ons minder bekende muzikale tradities ontdekt zoals de ‘Arpa Jarocha’, een bepaald soort harp die een belangrijke rol speelt in Mexicaanse volksmuziek. Het was niet mijn bedoeling om een

soort pastiche van Mexicaanse muziek te schrijven, of een reproductie van de cultuur, maar ik heb geprobeerd bepaalde elementen en kleuren eruit te vatten. De harp is de kern van het orkest, samen met marimba, gitaar en percussie waardoor er automatisch een connectie wordt gelegd met de muziek uit Frida’s thuisland en leven.”

Hoe schrijf je muziek voor een ballet? Krijg je vooraf bepaalde ritmes of tempo’s mee?

“Annabelle liet me daar erg vrij in en liet me schrijven vanuit mijn eigen muzikale ideeën. Natuurlijk deelde ik wel tussentijds fragmenten met haar, waarop ze kon reageren. Ik herinner me een moment aan het begin van het proces, waarop Annabelle een ritme suggereerde. Het ging over een motief om Frida’s beweging mee uit te drukken; na haar ingrijpende ongeluk liep ze moeizaam door een mank been. Dat heb ik uiteindelijk in bepaalde vorm ook gebruikt in de compositie. Voor de rest ben ik zelf vanuit het niets aan de slag gegaan. Dat is fijn, maar natuurlijk ook erg lastig. In het beste geval stuurde ik een fragment op en kon Annabelle daarin haar scène voor zich zien.”

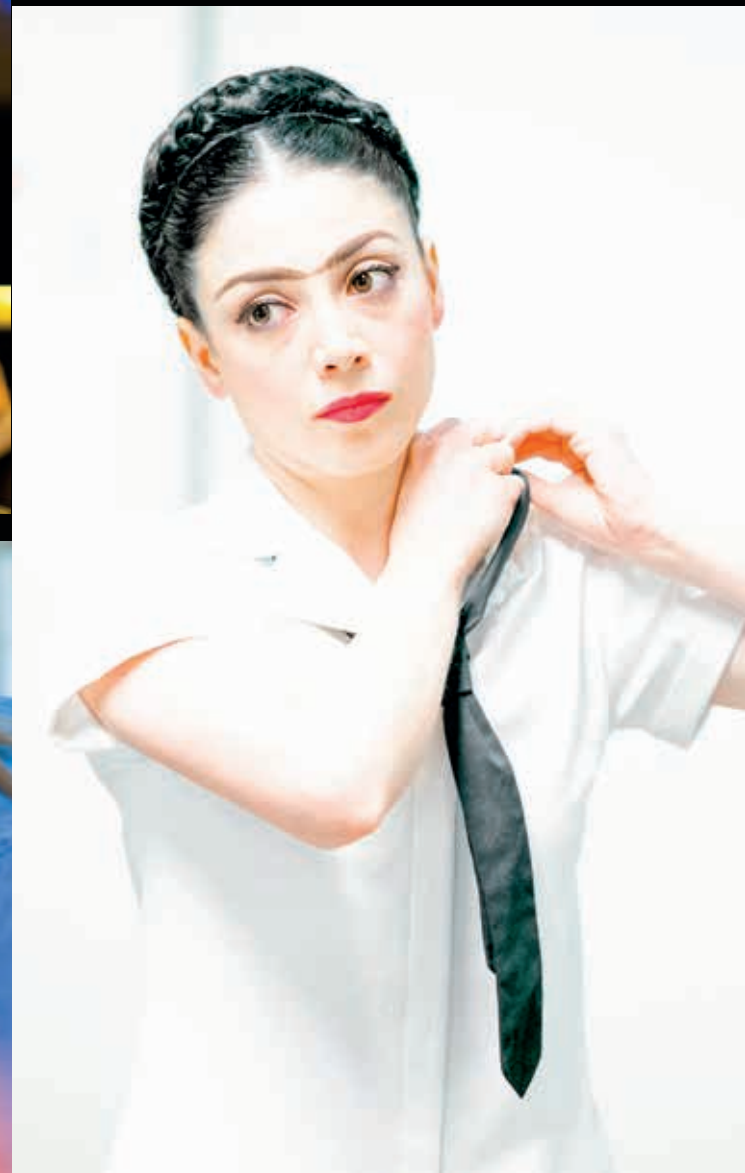
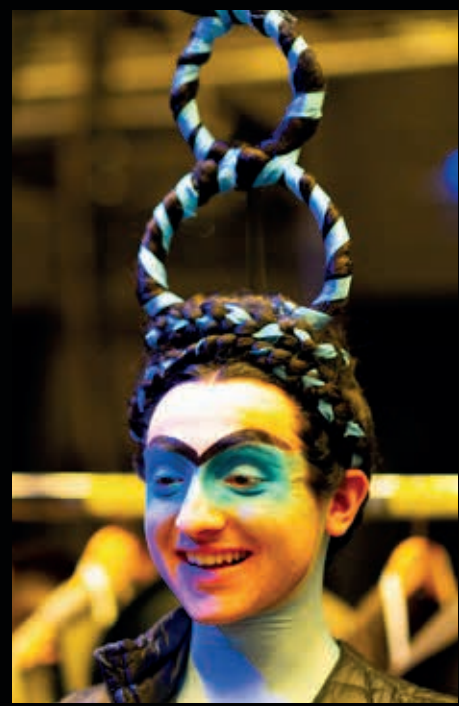
In 2016 maakte je de muziek voor het korte ballet Broken Wings, waarvan Frida nu een avondvullende versie is. Heb je veel aangepast of toegevoegd?

“De strekking is nog steeds hetzelfde. De basiselementen die toen zijn ontstaan, vormen ook de basis voor *Frida*. Het stuk is nu natuurlijk langer geworden, sommige scènes en muzikale ideeën zijn daarvoor verlengd. Aan de andere kant is er ook nieuw materiaal bijgekomen, zoals Frida’s verblijf in de Verenigde Staten.”

Was je betrokken bij de repetities?

“Jazeker. Tijdens de dansrepetities werd er nog veel ontdekt. Sommige passages moesten wat langer, of juist korter, tempo’s moesten worden aangepast. Als ik er niet bij kon zijn, stuurde Annabelle me soms video’s waarin ik kon zien wat haar bedoeling was, zodat ik daarop kon inspelen met de muziek. Op een gegeven moment was deze ontdekkingstocht klaar en moest het stuk echt worden ingestudeerd. Dat vertrouwde ik toe aan dirigent Matthew Rowe en de rest van het team en het orkest.”

Niels Nuijten

BIOGRAFIEËN

ANNABELLE LOPEZ OCHOA

Concept, libretto en choreografie

De Colombiaans-Belgische choreograaf Annabelle Lopez Ochoa (1973) danste onder meer bij Djazzex en het Scapino Ballet Rotterdam, voordat ze in 2003 afscheid nam van het podium om zich volledig te wijden aan de choreografie. In datzelfde jaar werd ze 'de rijzende ster van de Nederlandse danswereld' genoemd (NRC), en in 2007 schreef de *Temecula Performing Arts Examiner*: "Lopez Ochoa is een meesterlijke choreograaf met een neus voor wat dans kan en zou moeten zijn in deze voortdurend veranderende industrie."

De veelzijdige choreografe heeft onder andere gewerkt voor theater, opera, musical en de Nederlandse modeontwerpers Viktor & Rolf. Vanaf 2008 nam haar internationale carrière een grote vlucht en sindsdien heeft ze meer dan 100 balletten voor meer dan 79 gezelschappen over de hele wereld nieuw werk gemaakt, waaronder het New York City Ballet, San Francisco Ballet, Alvin Ailey American Dance Theater, Ballet Hispánico, American Ballet Theatre, Ballet Vlaanderen, Joffrey Ballet, Scottish Ballet, Hong Kong Ballet, West Australian Ballet, Ballet Nacional de Cuba, Ballet del Municipal de Santiago en English National Ballet. Lopez Ochoa is voornamelijk bekend om haar verhalende balletten, waarvan ze er al dertien heeft gemaakt.

Voor Het Nationale Ballet creëerde Lopez Ochoa tot nu toe de workshopchoreografie *Before After* (2002), *Solitaire* (2003), *Since* (2007), *Last Resistance* (2018, met Wende Snijders), *Frida* (2020) en *Quasicrystal* (2021). *Frida* kwam tot stand vanuit de eenakter *Broken Wings*, die ze in 2016 voor English National Ballet maakte. Op verzoek van Het Nationale Ballet werkte ze deze choreografie over het leven van Frida Kahlo uit tot een avondvullend ballet. Ook internationaal bleek de productie succesvol: in 2020 werd *Frida* door het gerenommeerde tijdschrift *Dance Europe* genomineerd voor 'Beste wereldpremière' en in 2023 voerde Het Nationale Ballet *Frida* op in Los Angeles.

Lopez Ochoa won diverse prijzen met haar werk, waaronder de Britse National Dance Award en de Southbank Award voor haar choreografie van *A Streetcar Named Desire* (2013) voor Scottish Ballet. In 2019 ontving ze de prestigieuze Jacob's Pillow Dance Award. Daarnaast is ze sinds 2020 'program director' van het contemporary-ballet-programma van The School at Jacob's Pillow.

NANCY MECKLER

Dramaturgie en libretto

De in Noord-Amerika geboren Nancy Meckler heeft vele jaren ervaring als dramaturg en als regisseur van theater en film. In het Verenigd Koninkrijk was ze jarenlang artistiek directeur van onder andere het internationaal bekende Experience Theater.

Meckler werkte voor het eerst samen met Annabelle Lopez Ochoa in 2012, toen zij het prijswinnende *A Streetcar Named Desire* creëerden voor Scottish Ballet. Na dit succes volgden er meer samenwerkingen, onder andere voor *Doña Perón* (Ballet Hispánico), *Broken Wings* (English National Ballet), *Frida* (Het Nationale Ballet), *The Little Prince* (BalletX) en *Coco Chanel* (Hong Kong Ballet en Queensland Ballet).

Daarnaast heeft Meckler veel theater gemaakt voor The Royal Shakespeare Company, waaronder *Romeo and Juliet*, *All's Well that Ends Well*, *A Midsummer Night's Dream* en *The Comedy of Errors*. Ook werkte ze voor National Theatre (*Who's Afraid of Virginia Woolf*), The Globe (*King Lear*) en regisseerde ze de twee speelfilms *My Sister* en *Alive and Kicking*. Voor deze laatste won ze de publieksprijs op het London Film Festival.

PETER SALEM

Muziek

Peter Salem maakt muziek voor zowel modern ballet als voor film en televisie. Zijn eerste compositie voor ballet was *A Streetcar Named Desire*, waarbij hij voor het eerst samenwerkte met Annabelle Lopez Ochoa en Nancy Meckler. Deze samenwerking werd voortgezet met *Doña Perón*, *Broken Wings/Frida*, *The Little Prince* en *Coco Chanel*.

Salem maakte tevens composities voor de avondvullende balletten *Camino's Real* (Atlanta Ballet) en *The Crucible* (Scottish Ballet). Voor beide balletten werkte hij samen met choreograaf Helen Pickett. In 2019 werd Salem genomineerd voor een National Dance Award voor 'Outstanding Creative Contribution'.

Ook Salems werk voor film en televisie is internationaal bekend, met onder andere zijn muziek voor *Call the Midwife* (BBC), *Cider With Rosie*, *Five Daughters*, *Great Expectations* (BBC) en de documentaires *Francesco's Venice* en *The Power of Art* (Simon Schama, BBC). Peter heeft eveneens veel composities gemaakt voor theater, onder meer voor The Royal Shakespeare Company, National Theatre en Shared Experience Theatre.

DIEUWEKE VAN REIJ

Decor- en kostuumontwerp

Dieuweke van Reij studeerde scenografie aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en ontwerpt kostuums voor opera, muziektheater, jeugdtheater, cabaret en dans. Ze werkte met diverse artiesten, regisseurs en collectieven, zoals Youp van 't Hek, Wende, Jochem Myjer, Jetske Mijnsen, Floris Visser, Het Balletorkest, Dansgroep Amsterdam, Orkater, ISH Dance Collective en Opera Zuid. Met *De terugkeer van Hans en Grietje* won ze de Musical Award voor Beste Vormgeving. Voor *Così fan tutte* (Bolsjoj-theater Moskou) werd ze genomineerd voor een Gouden Masker, Ruslands meest prestigieuze theaterprijs.

Van Reij werkte al vaak samen met Annabelle Lopez Ochoa. Naast *Frida* creëerden zij *Broken Wings* (English National Ballet), *Mammatus* (Joffrey Ballet Chicago), *De Sade Affair* (House of Makers), *Celeste* (Ballet Nacional de Cuba) en *Dangerous Liaisons* (Augsburg Ballet).

Bij Nationale Opera & Ballet ontwierp Van Reij ook de decors en kostuums voor *Hoe ANANSI the stories of the world bevrijdde* (2021) en *Dorian* (2023).

MICHAEL MAZZOLA

Lichtontwerp

Sinds de jaren tachtig zijn Michael Mazzola's veelgeprezen ontwerpen te zien in zowel de Verenigde Staten als Europa, variërend van operahuizen tot circustenten en amfitheaters.

Mazzola werkte als vaste lichtontwerper voor Oregon Ballet Theatre, de Bebe Miller Company, Steve Paxton & Lisa Nelson, Yoshiko Chuma, Milwaukee Ballet, Nashville Ballet, Aspen/Santa Fe Ballet Company, Trinity Irish Dance Company en Hubbard Street Dance Company. Ook maakte hij ontwerpen voor onder andere Opera Ballet Vlaanderen, Stuttgarter Ballett en Pacific Northwest Ballet. Daarnaast was hij de ontwerper voor *Stars of the New York City Ballet*, een voorstelling die werd opgevoerd in een tuin die Mazzola speciaal voor dit evenement had ontworpen.

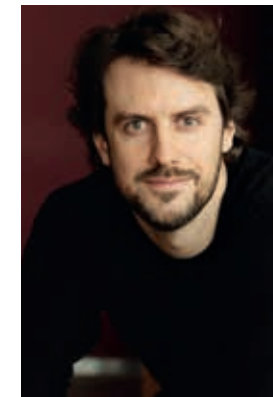
MATTHEW ROWE

Muzikale leiding

Matthew Rowe maakte zijn debuut bij Het Nationale Ballet in 2004 en bekleedt sinds 2013 de dubbelfunctie van muzikaal leider van Het Nationale Ballet en chef-dirigent van Het Balletorkest. Rowe is een uitzonderlijk veelzijdige dirigent met een breed repertoire en onderscheidt zich door zijn kwaliteit en ervaring op het gebied van complexe samenwerkingsproducties. Hij wordt internationaal geprezen en is een veelgevraagd gastdirigent.

Bij Het Nationale Ballet dirigeerde hij een groot aantal producties, waaronder Wheeldons *Cinderella*, Alexei Ratmansky's *Firebird* en de wereldpremières van Shen Wei's *Sacre du Printemps*, Ted Brandsens *Mata Hari* en David Dawsons *Requiem*. Rowe's repertoire omvat voorts talrijke werken van Hans van Manen, George Balanchine en Krzysztof Pastor, naast avondvullende klassiekers als *Het Zwanenmeer* en *Romeo en Julia*.

Rowe treedt ook vaak op met Nederlands Dans Theater, waar hij samenwerkte met choreografen als Jiří Kylián, León|Lightfoot en Crystal Pite. Daarnaast is hij regelmatig gastdirigent bij diverse internationale dansgezelschappen, waaronder San Francisco Ballet, Stuttgarter Ballett, Birmingham Royal Ballet, het Fins Nationaal Ballet, het Pools Nationaal Ballet en het Koninklijk Deens Ballet.

JOHANNES WITT

Muzikale leiding

Johannes Witt ontdekte zijn passie voor orkestmuziek tijdens zijn vele jaren als paukenist in verschillende jeugdorkesten. Hij specialiseerde zich in de marimba, maar volgde later een opleiding tot dirigent, zowel aan de Hochschule für Musik und Tanz in Keulen als aan het Rimsky Korsakov Conservatorium in Sint-Petersburg.

Witt werkte als vaste dirigent bij het Aalto Theater in Essen, waar hij zowel diverse opera's als balletten dirigeerde. Sinds 2021 bekleedt hij deze functie bij de Oper Wuppertal. Daarnaast debuteerde hij recent bij onder andere de Wiener Staatsoper, Staatstheater Stuttgart, de Finse Nationale Opera, Operahuis Oslo, Nationaal Theater Praag, Muziekgebouw Amsterdam en Nationale Opera & Ballet.

Sinds 2020 is Witt artistiek directeur van het Landesjugendorchester Hamburg. Hier deelt hij zijn passie voor muziek met getalenteerde jonge musici en hoopt hen op deze manier te inspireren.

Timothy van Poucke en Maia Makhateli – repetitie *Frida* (2024)

SOLISTEN

MAIA MAKHATELI - Frida

Maia Makhateli (Tbilisi, Georgië) begon haar dansopleiding aan de Vakhtang Chabukiani Staatsballetschool in haar geboortestad en vervolgde deze in 2002 bij de privéballetschool van German en Valentina Zamuel in het Amerikaanse Colorado Springs. Daarna danste ze vier jaar bij het Colorado Ballet. In 2006 maakte ze de overstap naar het Birmingham Royal Ballet en in 2007 werd ze als grand sujet aangenomen bij Het Nationale Ballet, waar ze in 2009 werd bevorderd tot tweede solist en een jaar later tot eerste solist. Maia is een internationaal veelgevraagde gastsolist en won diverse prijzen, waaronder, in 2020, de Dancer of the Year Award van *Dance Europe*.

RIHO SAKAMOTO - Frida

Riho Sakamoto (Osaka, Japan) begon op vierjarige leeftijd met balletlessen in haar geboortestad. Op tienjarige leeftijd vervolgde ze haar opleiding aan de Kirov Academy of Ballet in Washington D.C. en nog tijdens haar opleiding won ze een gouden medaille tijdens de finale van de Youth America Grand Prix in New York. In 2014 werd ze aangenomen bij de Junior Company van Het Nationale Ballet. Al een jaar later maakte ze de overstap naar Het Nationale Ballet, in de rang van élève. Vervolgens werd ze jaarlijks bevorderd, waarna in 2021 haar benoeming tot eerste solist volgde, meteen na haar debuut als Clara in *Notenkraker & Muizenkoning*.

ANNA TSYGANKOVA - Frida

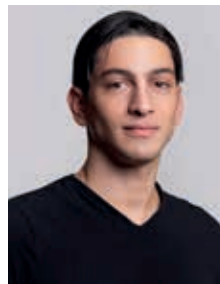
Anna Tsygankova (Novosibirsk, Rusland) is opgeleid aan de balletacademie in Novosibirsk. Voordat ze in 2007 naar Nederland kwam, danste ze zes jaar lang bij het Bolsjoj Ballet in Moskou, om haar carrière daarna te vervolgen bij het Hongaars Nationaal Ballet, waar ze alle hoofdrollen in het klassieke repertoire vertolkte. Tegenwoordig is Anna een internationaal veelgevraagde gastsolist. Ook won ze een groot aantal prijzen. Zo riep *Dance Europe* haar in 2017 uit tot Dancer of the Year en won ze in 2016 zowel de Zwaan voor 'Meest indrukwekkende dansprestatie' (voor *Mata Hari*) als de Miss Expressivity Award van het Dance Open Ballet Festival in Sint-Petersburg.

TIMOTHY VAN POUCKE - Diego

Timothy van Poucke (Woerden, Nederland) studeerde aan de Nationale Balletacademie. In 2016 werd hij aangenomen bij de Junior Company van Het Nationale Ballet, om een jaar later al de overstap te maken naar Het Nationale Ballet in de rang van élève. In de daaropvolgende jaren is hij steeds gepromoveerd naar een volgende rang. Afgelopen december, direct na zijn vertolking van de rol van sjeik Abd al-Rahman in *Raymonda*, bevorderde artistiek directeur Ted Brandsen hem tot eerste solist. Timothy is winnaar van de Aanmoedigingsprijs van Dansersfonds '79 (2017) en de Alexandra Radius Prijs (2018). In 2021 nomineerde *Dance Europe* hem voor de Dancer of the Year Award.

SEMYON VELICHKO - Diego

Semyon Velichko (Novosibirsk, Rusland) studeerde aan het Staats Choreografisch College in zijn geboortestad en danste aansluitend bij het Novosibirsk Academisch Opera en Ballet Theater en vanaf 2011 bij het Stanislavski en Nemirovitsj-Dantsjenko Academisch Muziektheater in Moskou. In 2015 trad hij als tweede solist toe tot Het Nationale Ballet, waar hij in 2020 werd bevorderd tot eerste solist, na zijn opvallende debuut als Graaf Albrecht in *Giselle*. Semyon heeft inmiddels een groot aantal hoofdrollen op zijn naam staan en trad als gastsolist op tijdens diverse internationale balletgala's.

GIORGI POTSKHISHVILI - Diego

Giorgi Potskhishvili (Tbilisi, Georgië) is oorspronkelijk – in de voetsporen van zijn ouders en grootvader – opgeleid in Georgische volksdansen. Hij studeerde aan de Vakhtang Chabukiani Staatsballetschool in zijn geboortestad en vanaf 2018 aan de Nationale Balletacademie. In 2020 werd hij aangenomen bij de Junior Company van Het Nationale Ballet. Al na een jaar trad hij als élève toe tot Het Nationale Ballet, waarna hij in een sneltreinvaart alle rangen doorliep, waarbij hij het corps de ballet oversloeg. Afgelopen december volgde zijn promotie tot eerste solist. In 2023 ontving Giorgi tevens de Alexandra Radius Prijs, de Zwaan voor 'Meest indrukwekkende dansprestatie' (voor *De Groene Tafel*) en werd hij genomineerd voor de Dancer of the Year Award.

ERICA HORWOOD - The Deer

Erica Horwood (Ottawa, Canada) volgde haar opleiding aan de Royal Winnipeg Ballet School en Canada's National Ballet School. In 2007 trad ze toe tot Het Nationale Ballet als aspirant, waarna ze in 2009 de overstap maakte naar het corps de ballet. In 2011 werd ze vervolgens gepromoveerd tot coryphée en een jaar later tot grand sujet. Erica won in 2006 de Erik Bruhn Prize voor artistieke dans.

FLOOR EIMERS - The Deer

Floor Eimers (Nijmegen, Nederland) volgde haar dansopleiding aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en trad in 2012 als aspirant in dienst van Het Nationale Ballet. In de jaren daarna werd ze achtereenvolgens gepromoveerd tot élève, lid van het corps de ballet, coryphée, grand sujet, en, in 2019, tot tweede solist. Floor ontving diverse onderscheidingen, waaronder de Aanmoedigingsprijs van Stichting Dansersfonds '79 in 2015 en de Alexandra Radius Prijs in 2021. Daarnaast vermeldde het Britse tijdschrift *Dance Europe* Floor in oktober 2020 in zijn jaarlijkse Critics' Choice, in de categorie 'Uitmuntende prestatie door een vrouwelijke danser'.

ELISABETH TONEV - The Deer

Elisabeth Tonev (Berlijn, Duitsland) ontdekte – met twee voormalige dansers als ouders – het plezier in dansen al op vroege leeftijd. Ze studeerde af aan de Staatsballetschool in Berlijn en sloot zich in 2019 aan bij de Junior Company van Het Nationale Ballet, om een jaar later als élève toe te treden tot het hoofdgezelschap. Elk daaropvolgend jaar promoveerde ze, waarbij ze de rang van corps de ballet oversloeg. Haar meest recente promotie, tot tweede solist, ontving ze in juli 2023, tijdens de tournee van Het Nationale Ballet in de Verenigde Staten. Elisabeth vertolkte al solorollen in werken van Hans van Manen, George Balanchine, David Dawson, Toer van Schayk en Rachel Beaujean.

dansers: Nicola Jones en Robin Park - fotografie: Michel Schnater

Junior

Company

De Junior Company van Het Nationale Ballet slaat een brug tussen opleiding en beroepspraktijk en biedt jong danstalent een uitgelezen kans om zich voor te bereiden op een professionele carrière.

Trotse hoofdsponsor van
de Junior Company van Het Nationale Ballet

YUANYUAN ZHANG - The Bird

Yuanyuan Zhang (Shanghai, China) begon haar balletopleiding op haar negende en studeerde vanaf haar zestiende aan de Shanghai Theatre Academy. In 2014 werd ze aangenomen bij de Junior Company van Het Nationale Ballet. Al een jaar later trad ze als élève toe tot Het Nationale Ballet, waar ze vervolgens jaarlijks werd bevorderd: tot lid van het corps de ballet (2016), coryphée (2017), grand sujet (2018) en in 2019 tot tweede solist. Yuanyuan won een aantal belangrijke prijzen, waaronder goud tijdens de Cape Town International Ballet Competition in 2014 en de eerste prijs tijdens de Star of East China-competitie, eveneens in 2014.

CONNIE VOWLES - The Bird

Connie Vowles (Bristol, Verenigd Koninkrijk) begon al op jonge leeftijd met dansen en werd op haar tiende geselecteerd voor een opleiding aan The Royal Ballet School in Londen. Na haar afstuderen sloot ze zich aan bij English National Ballet, waar ze al verscheidene solistenrollen danste. In 2019 trad Connie toe tot het corps de ballet van Het Nationale Ballet. In 2021 werd ze hier gepromoveerd tot coryphée en in 2022 tot grand sujet. De afgelopen jaren genoot ze in het bijzonder van het uitvoeren van de werken van David Dawson en William Forsythe.

EMMA MARDEGAN - The Bird

Emma Mardegan (Venetië, Italië) begon op haar vijfde met balletlessen. Op dertienjarige leeftijd werd ze toegelaten tot de professionele balletschool Il Balletto in Castelfranco Veneto – een stapje dichterbij het waarmaken van haar droom om ballerina te worden. Ze deed mee aan balletcompetities over de hele wereld, en in 2019 werd ze toegelaten tot de Junior Company van Het Nationale Ballet. In 2021 trad ze als élève toe tot het hoofdgezelschap en een jaar later stroomde ze door naar het corps de ballet. Afgelopen december volgde haar promotie tot coryphée.

Maia Makhateli en Vito Mazzeo - *Frida* (2020)

TABLEAU DE LA TROUPE

EERSTE SOLISTEN

Qian Liu

Maia Makhateli

Anna Ol

Riho Sakamoto

Olga Smirnova

Anna Tsygankova

Jessica Xuan

Constantine
Allen

Victor Caixeta

Young Gyu Choi

Giorgi
PotskhishviliTimothy van
Poucke

Jacopo Tissi

Semyon Velichko

Van alle eerste en tweede solisten vindt u uitgebreide biografieën op operaballet.nl/dansers

TWEEDE SOLISTEN

Naira Agvanean

Maria Chugai

Floor Eimers

Salome
Leverashvili

Elisabeth Tonev

Nina Tonoli

Yuanyuan Zhang

Joseph
Massarelli

Edo Wijnen

Sho Yamada

GRAND SUJETS

Erica Horwood

Chloë Réveillon

Connie Vowles

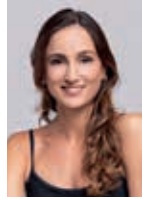
Daniel Robert
Silva

Sem Sjouke

Jan Spunda

CORYPHÉES

Luiza Bertho

Nancy Burer

Khayla
Fitzpatrick

Kira Hilli

Arianna Maldini

Emma Mardegan

Alexandria Marx

Dingkai Bai

Rémy Catalan

Conor Walmsley

CORPS DE BALLET

Koko Bamford

Mila Nicolussi
Caviglia

Liza Gorbachova

Beatriz Kuperus

Catarina Pires

Sebia Plantefève-
Castryck

Sandra Quintyn

Laura Rosillo

Yvonne
SlingerlandAntonina
Tchirpanlieva

Claire Tjoe-Fat

Lore Zonderman

Sander Baaij

Bela Erlandson

Leo Hepler

Manu Kumar

Fabio Rinieri

Guillermo Torrijos

Rafael Valdez

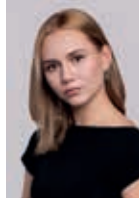

Koyo Yamamoto

ÉLÈVES

Victoria
Glazunova

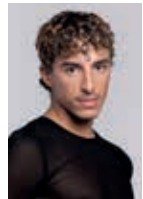
Nicola Jones

Skya Powney

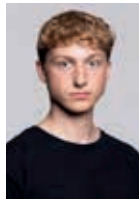
Louisella Vogt

Luca Abdel-Nour

Gabriel Rajah

Sven de Wilde

JUNIOR COMPANY

TWEEDEJAARS

Poppi Eccleston

Polina
LoshchylinaCarolina
Ribaldone

Bo-Ann Zehl

Robin Park

Soshi Suzuki

Francesco
Venturi

EERSTEJAARS

Ella Kolpakov

Frédérique
MeewisAna Luísa
Negrão

Sangwon Park

Hà Nhi Trần

Aafke Wolles

Alexander
Álvarez

Patrik Benák

Vincent Fell

Vincent Vivet

Scan de QR-code voor de biografieën van alle dansers van Het Nationale Ballet

HET BALLETORKEST

Eerste viool

Sarah Oates
Cordelia Paw
Kotaro Ishikawa
Suzanne Huynen
Robert Cekov
Jan Eelco Prins
Tinta Schmidt von
Altenstadt
Majda Varga - Beijer
Sarah Lynn Huizing
Anita Jongerman
Phoebe Tarleton
Arwen Terlou
Inger van Vliet

Tweede viool

Janneke van Prooijen
Yumi Goto
Willy Ebbens
Christiane Belt
Sonja Helasvuo
Tineke de Jong
Marina Meerson
Alexander Pavtchinskii
Lena ter Schegget
Francesco Vulcano

Altviool

Naomi Peters
Arwen Salama -
van der Burg
Maria Ferschtman
Joël Waterman
Eduard Ataev
Giles Francis
Frank Goossens
Wouter Huizinga

Cello

Artur Trajko
Lies Schrier
Evelien Prakke
Willemiek Tavenier

Wijnand Hulst
Oliver Parr
Xandra Rotteveel

Contrabas

Lucía Mateo Calvo
Annelies Hemmes
Julián Sarmiento

Fluit

Sarah Ouakrat
Marie-Cécile de Wit

Hobo

Juan Esteban
Mendoza Bisogni
Vincent van Wijk

Klarinet

Ina Hesse
Joris Wienerr

Fagot

Janet Morgan
Maud van Daal

Hoorn

Christiaan Beumer
Ward Assmann

Trompet

Gertjan Loot
Erik Torrenga

Trombone

Bram Peeters
Marijn Migchielsen

Slagwerk

Richard Jansen
Tim van Klompenburg
René Oussoren
Arjan Roos
Koen Slootmans

Harp

Jet Sprenkels

Piano

Pauline Post

Synthesizer

Jonathan Waleson

Gitaar

Paul van Utrecht

Algemeen directeur

Piet van Gennip

Chef-dirigent

Matthew Rowe

Hoofd bedrijfsvoering en planning

Inken Wemheuer

HR-manager

Katharina Schönberg

Officemanager

Esther Kann

Muziekbibliothecaris

Nienke de Boer

Assistent

muziekbibliothecaris

Ruben Sanderse

Orkestmanager

David Eijlander

Orkestbodes /

assistenten-

orkestmanager

Dieterik Meijnckens

Jack van Heugten

Administrateur

Jean Paul du Marchie

hetballetorkest.nl

Raad van toezicht

Marianne Heeremans,

voorzitter

Kirsten Botman

Miriam van Dongen

Sander Bersee

Rutger van Boxtel

Michel van Honk

HET BALLETORKEST

Het Balletorkest beweegt de dans. Sinds de oprichting in 1965 is het orkest de trotse muzikale partner van Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater.

In iedere voorstelling is het orkest op zoek naar inspirerende synergie tussen muziek en dans, om zo een betoverende ervaring te bieden voor het publiek. Van traditionele balletten tot moderne dans, van muziekeducatie tot talentontwikkeling. Zo profileert Het Balletorkest – met Matthew Rowe als chef-dirigent – zich als hét orkest voor de dans in Nederland.

Naast de voorstellingen met Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater onderhoudt Het Balletorkest een lange traditie van innovatieve – en prijswinnende – familievoorstellingen. Zo werd *Creatures*, in samenwerking met ISH Dance Collective, bekroond met de internationale Young Audiences Music Award, en won de voorstelling *Hans & Grietje*, in samenwerking met Orkater, diverse Musical Awards. In deze producties spelen de musici uit het hoofd, zonder dirigent en in kostuums, zodat ze een vanzelfsprekend onderdeel vormen van de voorstelling. In 2022 werd deze traditie voortgezet met de voorstelling *Belle en het Beest*.

TROMBONIST BRAM PEETERS OVER FRIDA

“De muziek van *Frida* vertelt heel goed het verhaal bij de dans. Niet dat ik kan zien wat er op het toneel gebeurt, maar dat lees ik af aan onze belangrijkste informatiebron: de gezichten in het publiek. Die vertellen ons: dit klopt!

En dan... Akte 1, scène 5: dat is mijn moment. Het komt niet vaak voor, maar in *Frida* zit een klein solootje voor de trombone. In de partituur staat hierbij genoteerd *Diego appears... charismatic...*, dus aan mij de taak om zijn karakter te introduceren. Daarbij beschouw ik elke voorstelling als een première – het publiek is immers elke avond anders. Zo blijft iedere voorstelling bijzonder!”

WIJ VIEREN

**VIJF
JAAR
SAMENWERKING**

HET NATIONALE BALLET

Het Nationale Ballet heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld tot een balletgezelschap dat behoort tot de top 10 van meest toonaangevende balletgezelschappen in de wereld. Met 72 dansers – plus 17 dansers van de Junior Company – is Het Nationale Ballet het grootste dansgezelschap van Nederland.

Het Nationale Ballet werd achtereenvolgens geleid door Sonia Gaskell (1961-1969), Rudi van Dantzig en Robert Kaesen (1969-1971), Rudi van Dantzig (1971-1991) en Wayne Eagling (1991-2003). Sinds 2003 is Ted Brandsen artistiek directeur.

Het gezelschap presenteert jaarlijks zo'n 130 voorstellingen in binnen- en buitenland. Het merendeel van de voorstellingen wordt begeleid door Het Balletorkest. Het gezelschap beschikt over een rijk repertoire: avondvullend klassiek-romantisch ballet, nieuwe producties van klassiekers, belangwekkend werk uit de twintigste eeuw – met name van George Balanchine en van Rudi van Dantzig en Toer van Schayk – en hedendaags werk van toonaangevende choreografen zoals Hans van Manen, David Dawson, William Forsythe, Krzysztof Pastor, Alexei Ratmansky en Christopher Wheeldon.

TED BRANDSEN

Artistiek directeur Het Nationale Ballet

Ted Brandsen (Kortenhoeve, 1959) was van 1981 tot 1991 als danser verbonden aan Het Nationale Ballet. Hierna richtte hij zich op choreografen en creëerde hij werk voor diverse internationale dansgezelschappen en festivals. Als artistiek directeur van het West Australian Ballet maakte hij onder meer *Carmen* (2000, Australian Dance Award) en *Pulcinella* (2001).

In 2002 keerde Brandsen terug naar Het Nationale Ballet, in eerste instantie als adjunct artistiek directeur, waarna in 2003 de benoeming tot artistiek directeur volgde. Sindsdien creëerde Brandsen onder meer *Body* (2004), *Stealing Time* (2006), *Rai* (2011), *Replay* (2014), *Classical Symphony* (2020) en *The Chairman Dances* (2023), alsook de avondvullende producties *Coppelia* (2008) en *Mata Hari* (2016).

Werk van Brandsen staat op het repertoire van veel buitenlandse gezelschappen. In mei 2023 ging bij het Poolse Nationaal Ballet nog zijn nieuwe creatie *Eroica Variations* in première in het succesvolle programma *Beethoven and the Dutch School*. Ook is Brandsen een veelgevraagd jurylid bij toonaangevende danscompetities.

In oktober 2019 ontving Brandsen uit handen van burgemeester Halsema de Amsterdamprijs voor de Kunst in de categorie Bewezen Kwaliteit en in juni 2022 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

DIRECTIE EN ARTISTIEKE STAF

Artistiek directeur
Ted Brandsen

Algemeen directeur
Stijn Schoonderwoerd

Vaste choreograaf
Hans van Manen

Associate artist
David Dawson

Adjunct-artistiek directeur
Rachel Beaujean

Muzikaal leider
Matthew Rowe

Adjunct-directeur talentontwikkeling en artistiek leider Junior Company
Ernst Meisner

Young Creative Associate
Wubkje Kuindersma

Young Creative Associate
Milena Sidorova

Young Creative Associate
Sedrig Verwoert

Balletmeester
Guillaume Graffin

Balletmeester
Alan Land

Choreologist en repetitor
Sandrine Leroy

Balletmeester
Larissa Lezhnina

Balletmeester
Judy Maelor Thomas

Balletmeester
Jozef Varga

Balletmeester Junior Company
Caroline Sayo Iura

Senior balletdocent
Rinat Gizatulin

Eerste pianist
Olga Khoziainova

Pianist
Elena Kim

Pianist
Ryoko Kondo

Pianist
Mikhail Murach

Pianist
Viktoriya Ryapolova

Gastdocenten
Julio Bocca, Felipe Diaz, Andrey Klemm, Chantal Lefèvre, David Makhateli, Aymeric Mosselmans, Raffaella Renzi, Grigori Tchitcherine

NATIONALE OPERA & BALLET

Zakelijk leider

Michiel Nannen

Hoofd Planning en productie

Lydia Buisman

Hoofd Kostuumafdeling

Oliver Haller

Productie-administrateurs

Sterre Haverkamp

Donald van der Zwan

Persoonlijk assistent van directeur

Ted Brandsen

Mumtaz Pang Atjok

Coördinator artistieke logistiek

Wiard Havenaar

Assistenten artistieke staf

Samira Ouazine

Tara Richard

Coördinator externe relaties

Louise Vine

Coördinator tableauxzaken

Priya Shriemissier

Associate on research & development

Peggy Olislaegers

Medische Begeleiding

Hoofd Medische Begeleiding

Rutger Klauwers

Coördinator

Amanda Kok

Fysiotherapeuten /

Manueel therapeuten

Maarten Groothuis

Ronald Klaassen

Laura Hillenius

Masseurs

Frans Birnie

Sandra Cozijn

Erik Wiggelinkhuizen

Pilatesdocent

Leila Kester

Raad van Toezicht

Louise Fresco,

voorzitter

Else Bos

Rochdi Darrazi

Bernard Focroulle

Sadik Harchaoui

Robert Swaak

Tjark Tjin-A-Tsoi

Monique Vogelzang

Paul Waarts

Directie

Algemeen directeur

Stijn Schoonderwoerd

Directeur Het Nationale Ballet

Ted Brandsen

Directeur De Nationale Opera

Sophie de Lint

Directeur Techniek en Productie

Bob Brandsen

Directeur Financiën

Miek de Ruijter

Maia Makhateli en ensemble - *Frida* (2020)

SYNOPSIS

ACT ONE

Scene 1: overture

It is the Day of the Dead. Skeletons sit on top of a black cube. They begin to tell the story of a young girl called Frida Kahlo. Frida is brazen and lively, and knows what she wants.

Scene 2: Frida and Alejandro

The young Frida is in love with Alejandro Gomez Arias. They dance blissfully and are blind to the dangers surrounding them. The traffic around them gets busier and busier. Frida has a bus accident and is seriously injured.

Scene 3: bedridden

Frida is bedridden for over a year. The Deer appears; an alter ego that helps her when she feels lonely.

Scene 4: male Fridas

Frida paints many self-portraits, which are represented by ten male Fridas. In traditional Tehuana costume, Frida shows her 'mestiza' origin and expresses her feminist and anti-colonial ideals.

Scene 5: Diego Rivera

Diego Rivera is a famous Mexican painter of impressive wall paintings. Frida visits him and shows him a few of her paintings. She asks Diego whether he thinks she has enough talent.

Scene 6: Frida and Diego

Frida and Diego fall in love and get married. The lovers' duet ends abruptly, as Frida has extreme pain in her damaged leg and her back.

Scene 7: Diego's infidelity

Diego is at work in his studio and is frequently visited by models there. Frida, meanwhile, is in hospital and knows that Diego is cheating on her.

Scene 8: hallucination

Frida is given morphine for the pain. Depressed by her mental and emotional pain, she starts to hallucinate.

Scene 9: longing for a child and miscarriage

The Deer and Frida are in the middle of a forest of red umbilical cords. Here she has a vision of a young girl. Frida longs to be a mother, but she has multiple miscarriages.

ACT TWO

Scene 10: prologue

Frida once said, 'There were two big accidents in my life. The bus accident and Diego. Diego was the worst.'

Scene 11: roots

In this painting, Frida portrays herself with an open ribcage sprouting a vine, which symbolises her deep desire for a child.

Scene 12: America

Frida and Diego travel to the United States, where Diego has several assignments. Diego gets plenty of attention and often leaves Frida alone in solitude.

Scene 13: Frida and her lovers

Frida also has many lovers, both men and women, including the famous artist Josephine Baker.

Scene 14: Adoro

Diego regains Frida's love as they dance and celebrate their Mexican roots. They decide to travel back to Mexico, away from grey, concrete America.

Scene 15: decline

Frida and Diego are back in Mexico. Frida's health declines rapidly while Diego withdraws into his studio more and more often. To pay for all her medical treatment, Frida paints increasingly large works, in which she makes her pain and sadness tangible, including *The Two Fridas* and *The Broken Column*.

Scene 16: Diego and Cristina

A mariachi band enters. Diego begins an affair with Frida's sister Cristina. Frida finds out and is furious. She feels betrayed and cuts off her long hair.

Scene 17: 'I hope the exit is joyful and I hope never to return'

Frida suffers increasingly deep depressions and becomes more and more dependent on painkillers. She can barely paint any more and no longer goes outdoors. She hopes that Diego will miss her if she were to commit suicide. On 13 July 1954, Frida Kahlo dies at the age of 47.

"Why do I need feet? I have wings to fly."
- Frida Kahlo

Scan the QR code to read all content in English

HET NATIONALE BALLET DANKT

SUBSIDIËNTEN

**Gemeente
Amsterdam**

HOOFDSPONSOR
NATIONALE OPERA & BALLET

HOUTHOFF

PARTNER NATIONALE OPERA & BALLET

FONDS 21

PARTICULIEREN

NATIONALE OPERA & BALLET FONDS
Vrienden en Geefkringleden van Het Nationale
Ballet, Patrons en Young Patrons van
Nationale Opera & Ballet

NO&B BUSINESS LOUNGE LEDEN

Houthoff, ING, Loyens & Loeff, De Nederlandsche
Bank, SPIE Nederland B.V., Snippe Projecten B.V.,
Endymion Amsterdam, Rodriguez B.V., McKinsey
& Company, Höcker Advocaten, 1nergiek, QA
Consulting, Optimix Vermogensbeheer, Quality
Services

PARTNER

Matrix Fitness

STEUN HET NATIONALE BALLET

De Vrienden van Het Nationale Ballet dragen bij aan nieuwe producties, kostuums, decors en de ontwikkeling van dansers, en hebben daarom een streepje voor. Zo zijn Vrienden onder meer welkom bij trainingen, masterclasses en balletreizen. Ook ontvangen ze driemaal per jaar een tijdschrift met achtergrondinformatie over de dansers en het gezelschap.

Hoe steunt u Het Nationale Ballet?

- Word Vriend voor € 50 per jaar
- Word GezinsVriend voor € 80 per jaar
- Word Gouden Vriend voor € 200 per jaar* en geniet van nog meer voordelen
- Word Geefkringlid vanaf € 1.000 per jaar*
- Tussen 25 en 40 jaar? Word Young Patron
- Neem Het Nationale Ballet op in uw testament

Meer informatie:

Nadja van Deursen

T 020 551 8218

E balletvrienden@operaballet.nl

operaballet.nl/steunballet

Stichting Nationale Opera & Ballet Fonds
rekeningnummer NL20 ABNA 0540179523,
o.v.v. 'Donatie Het Nationale Ballet'

* Door belastingvoordeel krijgt u tot meer dan de helft van uw gift terug van de belastingdienst.

STEUN
OPERA
&
BALLET

ONTDEK DE WERELD ACHTER DE SCHERMEN

Word Vriend en beleef ballet
dichterbij dan ooit!

COLOFON

Uitgever

Nationale Opera & Ballet, Amsterdam
Ted Brandsen (directeur Het Nationale Ballet)
Stijn Schoonderwoerd (algemeen directeur)

Samenstelling, redactie en teksten

Astrid van Leeuwen, Lune Visser, Rosalie Overing,
Karin Haanappel, Niels Nuijten, Margriet Prinssen,
Laura Roling

Vertaling

Susan Pond

Productie

Saskia van Dongen

Grafisch ontwerp

Lesley Moore

Opmaak

Bibi de Bruijn

Schilderijen

La columna rota (De gebroken zuil) - Frida Kahlo, 1944 © Banco de Mexico, Diego Rivera Frida Kahlo Museums trust, Mexico D.F. c/o Pictoright 2020-2025; *Autorretrato con mono (Zelfportret met aap)* - Frida Kahlo, 1938 © Banco de Mexico, Diego Rivera Frida Kahlo Museums trust, Mexico D.F. c/o Pictoright 2020-2025; *Las dos Fridas (De twee Frida's)* - Frida Kahlo, 1939 © Banco de Mexico, Diego Rivera Frida Kahlo Museums trust, Mexico D.F. c/o Pictoright 2020-2025; *Autorretrato en la frontera entre México y los Estados Unidos (Zelfportret op de grens van Mexico en de Verenigde Staten)* - Frida Kahlo, 1932 © Banco de Mexico, Diego Rivera Frida Kahlo Museums trust, Mexico D.F. c/o Pictoright 2020-2025.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. © Pictoright Amsterdam 2024

Fotografie

Rob Becker (portretfoto Annabelle Lopez Ochoa), Hans Gerritsen, Altin Kaftira, Carlos Quezada (scènefotos), Altin Kaftira, (repetitiefoto's), Jan Willem Kaldenbach (portretfoto's Het Nationale Ballet), Oliver Look (portretfoto David Dawson), Jussi Puikkonen (portretfoto Bram Peeters), Marta Syrko (cover: Salome Leverashvili en p. 87), Sarah Wijzenbeek (portretfoto Johannes Witt)

Druk

Tuijtel, Hardinxveld Giessendam

© Copyright 2024

Nationale Opera & Ballet
Waterlooplein 22, 1011 PG Amsterdam

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraken te kunnen ontlenuen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

operaballet.nl

VOLG ONS OOK ONLINE

Nationale Opera & Ballet
De Nationale Opera
Het Nationale Ballet

@nationaleoperaballet

Nationale Opera & Ballet

Nationale Opera & Ballet

@hetnationaleballet

Bezoek ons online platform op
operaballet.nl/online/ballet voor:

- ▶ streams (online voorstellingen)
- ▶ achtergrondartikelen
- ▶ achter-de-schermen-video's
- ▶ online balletlessen
- ▶ dansvideo's

458.764 VOLGERS IN TOTAAL

BINNENKORT BIJ HET NATIONALE BALLETT:

Alexei Ratmansky

STRAVINSKY SPROOKJES

The Fairy's Kiss en Firebird

15 t/m 25 juni 2024

BINNENKORT BIJ DE NATIONALE OPERA:

THE SHELL TRIAL

Wie is er verantwoordelijk
voor de klimaatcrisis?

16 t/m 21 maart 2024

